

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Rozvod jako sociologický problém

Erika Lášková

Bakalářská práce

2010

Abstrakt:

Tato

problematika v sobě skýtá mnoho podtémat, bez kterých by nebylo možné problém krize současné české rodiny zodpovědět (přesněji se jedná o charakteristiky tradiční rodiny, dále se jedná o zodpovězení otázek proč je rodina důležitá a k čemu slouží; nejvýrazněji se však jedná o charakteristiky moderní rodiny). Významnými aspekty charakterizující současnou českou rodinu jsou tedy vzrůstající počet nesezdaných soužití (a to na základě toho, že toto soužití společnost přestala odsuzovat, naopak ho dokonce legitimizovala jako jednu z možností společného soužití) a s tím spojené zvyšování počtu nemanželských dětí, vzrůst autonomie a individuality každé osobnosti ve společnosti, do určité míry snahy o přeměnu rolí v rodině, odsouvání vstupu do manželství na pozdější dobu a zároveň odsouvání narození prvních dětí na pozdější dobu a vysoká rozvodovost. V závěru dospívám k názoru, že česká rodina spíše nežli se nachází v krizi, prochází v současnosti institucionální proměnou.

Klíčová slova: rodina, manželství, rozvod, formy rozvodu, teorie rodiny

Title:

Divorce as a Sociological Problem

Summary:

The Bachelor work solves sociological issue of the family crisis in framework of the Czech Republic from viewpoint some occurrence family crisis in the Czech Republic or not. This issue contains many overthemes. Without these overthemes it is not possible to answer the problem of the family crisis in contemporary Czech family (rather the characteristics of traditional family, then the questions that are answer why the family is considerable and what use is; mostly it deals about characteristics of modern family). This significant aspects which describe the current Czech family are growing number of relationship of unmarried cohabitation (and this has connection with the fact that the society stopped disapprove it, on the contrary even legitimated it like one of possibility of common life) and with it is related to increasing of numer natural children, the increasing of autonomy and individuality of personality in society, some aspirations for conversion of roles in the family in some detail, a displacement of entry into the marriage for later date and simultaneously a displacement of nativity of the first children for later date and high divorce rate. In conclusion I disclose some idea that the czech family rather than inheres in the crisis, it is coming through institutional transformation.

Keywords:

Obsah:

Úvod

- Teorie vztahující se k rodině podle myšlenkových směrů

- I. Klasické teorie
- II. Historicko-právní škola
- III. Počátky sociálně kritických studií rodiny
- IV. Počátky české sociologie
- V. Strukturální funkcionalismus
- VI. Světová revoluce a manželská rodina

Rozvodovost jako jeden z příznaků krize rodiny

VII. Tradiční a moderní rodina

Společenské příčiny a důsledky rozvodů

- VIII. Výběr partnera, rozdílnost chování, myšlení (muži, ženy), pohled dle věku
- IX. Sňatek typy, věk, porodnost
- X. Úlohy v manželství (minulost dnešek)
- XI. Manželství
- XII. Rodina, vymezení pojmu, funkce, současnost
- XIII. Rozvody manželství – právní úprava, neúplné rodiny, opakovaná manželství (děti žijící v OM), rozvody s nezlet. Děťmi, bez násilí v rodině

Sekundární analýza dat

Český statistický úřad – statistické ročenky **viz příloha**

2000 (3) – 2008 (jak bude možnost sehnat)

- XIV. Slovníček
- XV. Literatura
- XVI. Přílohy**

RODINA:

- 1)Co je a co znamená rodina?
- 2)Vnitřní struktura rodiny
- 3)Rozvodovost
- 4)Sňatek
- 5)Emancipace

I.

Jaký smysl má rodina?

Její hlavním smyslem je reprodukce. Usnadňuje lidem péči o děti a jejich výchovu, je biologicky důležitá pro zachování lidstva. Je to první a dosti závazný model společnosti, s jakým se dítě setkává. Formuje jeho osobní vývoj i postoj ke všem dalším skupinám, snaží se formovat dítě podle vlastní tradice, rodinné normy se vždy nějak odchyľují od norem průměrných.

V minulosti bylo provedeno mnoho pokusů o přesunutí rodičovské péče na jiné osoby či skupiny, ale nikdy se tato řešení v praxi neujala. Dítě ke svému vývoji potřebuje kromě zajištění primárních potřeb (teplo, nasycení), také stabilní prostředí (domov) a přítomnost stabilních osob (rodičů). Rodiče by měli být na jeho vývoji vysoce citově angažováni.

Dítě i rodič se spolu ztotožňují, podporují se, spoléhají se na sebe, dostávají se do konfliktů. Rodiči na dítěti velmi záleží, vnímá ho jako jedinečné, zvláštní, je jím fascinován.

Vztah rodičů a dítěte vzniká už před porodem. Dítě reaguje na podněty způsobené chováním a pohyby matky. Také matka již dlouho před porodem vnímá plod ve svém těle. Například pozná jeho temperament. Předpokládá se, že dítě vnímá tlukot matčina srdce a rytmus jejích kroků. Obojí dítě uklidňuje a tak i po porodu drží matka dítě hlavičkou u svého srdce a přechází s ním, když ho chce uklidnit.

Rodiče už před narozením dítěte preferují chlapce (například v USA dvakrát víc rodičů). Když rodiče charakterizují dítě den po porodu, hodnotí holčičky jako menší, hezčí, roztomilejší, více podobné matkám. Synové jsou větší, silnější, koordinovanější, pozornější.

A co současná rodina?

Pro industriální společnosti naší doby jsou příznačné tyto trendy: tendence odkládat sňatky a rození dětí na co nejpozdější dobu

větší míra zakládání neformální rodiny, tedy bez legálního sňatku (tato nesezdaná soužití jsou spokojenější než sezdané páry, ale v čase méně stabilní)

zvyšování rozvodovosti

pokles dalších manželství po rozvodu

tendence omezovat počet dětí v rodině, případně nemít děti vůbec

prodlužování doby, po kterou žijí děti a rodiče spolu (neplatí pro USA)

Téměř všechny tyto trendy ukazují na sílící prosazování individuálních zájmů nad zájmy rodinné.

II.

Rodina si vytváří určité podsystémy pro různé účely. Asi nejdůležitější jsou tři z nich:

manželský

rodičovský

sourozenecký

Manželský podsystém je společenství ženy a muže, ke kterému by dítě nemělo mít přístup.

Rodičovský podsystém zabezpečuje naplnění potřeb dítěte (výživa, ochrana). Rodiče vystupují dítěti jako přirozená autorita.

Má-li být rodina funkční, musí být každému z příslušníků rodiny jasné hranice mezi jednotlivými podsystémy. Ty musí být za určitých okolností překročitelné.

III.

Rozvod má stránku ekonomickou, právní, rodičovskou, psychickou a sociální. Přičemž doba, po kterou se všichni členové rodiny vrací do normálního způsobu života, může být až šest let. Také doba, kdy soud zvažuje schválení či neschválení rozvodu, může být pro všechny velmi nepříjemná. V roce 1970 naše soudy vyhověly 90% žádostí o rozvod, v roce 1993 pouze 75%.

V současné době je výběr partnera čistě osobní záležitostí, jakýkoli zásah do výběru partnerů by mohl být chápán jako zásah do soukromí. V minulosti byla volba partnera posuzována podle různých pravidel, takže i tímto se přispělo k snížení rozvodovosti. K růstu rozvodů přispívá i měnící se životní styl společnosti. V dnešní době se hodně prosazuje motivace, hlavně v zaměstnání. S tím spojená případná změna bydliště určitě neprospívá ani neupevňuje manželské vztahy.

Přesto jsou rozvody spojeny hlavně s emocemi. Návrhy na rozvod jsou v současné době podávány převážně ženami, které jsou v manželském svazku citově angažovány více než muži. Jsou tedy rodinným soužitím častěji stresovány, a proto na konflikty v manželství reagují rozvodovým řízením.

Zajímavou příčinou rozvodu je bezesporu nevěra. Je to samozřejmě velmi častý důvod k ukončení manželství, přestože u soudu je tato příčina uváděna pouze 3% rozvádějících se manželů. Ten, kdo se nevěry dopouští, ji i u soudu tají, aby se nepoškodil.

Rozvodem je samozřejmě poškozeno i dítě, které tímto aktem ztrácí jednoho z rodičů, většinou otce (dítě se ve valné většině případů svěruje matce, i když ta je někdy méně způsobilá správné výchovy dítěte, než otec).

Během rozvodu se oba partneři často chovají úplně jinak, než jak se chovali během manželství. Rozvod by se dal charakterizovat za jakýsi stav ohrožení, během něhož k sobě oba partneři chovají velmi silné empatie. Pomlouvají se, navzájem si ubližují a výčitky neberou konce. Svalují tak vinu za rozvod na toho druhého.

Asi nejhůř prožívá rozvod dítě. Jemu se nemění pouze rodinné zázemí, ale často i vztah k rodičům. Samozřejmě oba partneři mohou navštívit jakoukoli poradnu, ale pro děti je tato pomoc zcela výjimečná. Psychické reakce dětí na rozvod jsou často skryté, avšak jejich závažnost není o nic menší než u dospělých. Upadají do depresí, cítí se zavrženy, nechápou, proč se rodiče rozvádí, takže jejich fantazie pracuje na plné obrátky. Staví se na stranu jednoho z rodičů, a toho druhého zavrhuje.

Vyskytují se případy, kdy se až po rozvodu objeví u otců větší zájem o své dítě, které do té doby zanedbávali. Je to asi způsobeno tím, že se po rozvodu cítí jaksi vystrčeni, a s pomocí dítěte by opět rádi vrátili zpátky svůj manželský život. Často se stává, že se rozvrácená rodina dá opět dohromady.

IV.

Statistika: v roce 1994 bylo uzavřeno 66 033 sňatků

Nejčastější věk, ve kterém se uzavírají sňatky ženy muži

19 a méně let 9,1% 33,2%

20 - 29 let 67 % 50,4%

30 a více let 23,7% 16,3%

Proč se vlastně dva lidé vezmou?

Průzkumy dokázaly,že:

Očekávání žen jsou tato:

1)Posedět a popovídat

žena čeká,že muž bude poslouchat její běžné starosti. Případně,že se i on svěří se svými problémy.

2)Duševní porozumění

žena chce s mužem sdílet i ty nejnítěrnější pocity bez obav,že budou nějak zlehčovány či ironizovány.

3)Vycítit,co žena potřebuje

žena chce,aby muž poznal,co ona potřebuje a aby k tomu zaujal určitý postoj.Chce,aby ocenil vše,co pro rodinu dělá.

4)Láska

žena chce být trvale milována.

Očekávání mužů jsou tato:

1)Uvařeno,uklizeno

muž čeká,že domácnost bude v dobrém stavu a že mu žena vytvoří příjemný domov,ve kterém budou uspokojeny všechny jeho potřeby.

2)Neobtěžovat s problémy

muž čeká,že provoz rodiny poběží bez jeho zvláštního přičinění.

3)Sex,kdykoli se mu zachce

muž se cítí pánem v sexuální sféře,nepočítá s tím,že by mohl být odmítnut.

4)Obdiv stále

muž čeká,že rodina bude obdivovat vše co udělá jak pro rodinu,tak v zaměstnání.

Samozřejmě, že k výběru partnera přispívá mnoho dalších aspektů. Mnoho výzkumů prokázalo, že muži kladou ve všech kulturách důraz na mládí a vzhled partnerky. Také ženy téměř bez výjimky očekávají, že muž bude starší a bude schopen rodinu finančně zajistit.

Je také prokázáno, že se při vybírání partnera dává přednost stejné sociální vrstvě, stejné rase a náboženství. Sňatky takto homogenní jsou statisticky úspěšnější. A co samotná svatba? Jiný kraj, jiný mrav. Toto tvrzení platí samozřejmě i o svatbách. Existuje mnoho různých tradic a zvyků, které se dodržují. Dodnes se někde považují určitá roční období za zvláště vhodná pro svatby. Ve středověku bylo u nás mnoho svateb o masopustě a po skončení žní. Klasická staročeská svatba měla mnoho fází, které však už od počátku zdůrazňovaly budoucí postavení v rodině. Muž má být ve všem první, žena jako druhá. On se má stavět ke všemu aktivně, ona pouze přihlížet. Zvláštní postavení měl družba, který vlastně celou svatbu zprostředkoval. Domlouval věno, jménem ženicha žádal o nevěstu, připomínal snoubencům, že mají ctít rodiče, vykupoval nevěstu za koláč, celou svatbu vyprávěl různé příběhy, které měly novomanžele poučit. Je tedy zřejmé, jak se během celého obřadu snoubenci projevovali jen velmi málo. Všechna vyjádření obstaral družba, takže se nemohlo stát, že se rodiče nebo snoubenci nebudou moci pro po-hnutí vyjádřit.

I přes to, že se současná svatba od té staročeské velmi liší, našli bychom i zvyky, které z tohoto období přetrvaly. Například se uchovalo házení rýže na novomanžele, nebo na venkově se dává nevěstě na hlavu po obřadu čepec místo věnečku, jako znak toho, že už není svobodná.

V dnešní době se partneri vybírají sami, družba neexistuje. Polovina žen, které se vdávají, už v té době čekají dítě. Právní pozice muže a ženy je stejná, sňatek je možný i bez souhlasu rodičů. Finanční podpora starší generace sice přetrvala až do dneška, ale nemluví se o ní veřejně jako o věnu u nevěsty, a o majetku u ženicha.

Svatba sama o sobě je velké psychické napětí, takže už při malé chybě rodiče a snoubenci panikaří a vybuchují. Mnozí trpí migrénami a nevolnostmi.

V.

. původní použití - emancipato = římské právo, otec propouští dítě ze své moci, dítě

se stává svéprávným

. později emancipace otroků(vyhlásil Lincoln roku 1862)

. emancipace katolíků v Anglii = katolíci mohli být členy parlamentu a státního úřadu, rok 1829

. emancipace žen = hospodářské, společenské a politické zrovnoprávnění s muži

. feminizace(z latiny, = poženštění, vznik pohlavních ženských znaků u muže, opak maskulinace) , ženské hnutí za zrovnoprávnění

. v Ústavě z roku 11.7.1960 čl.XX odst.3 muži a ženy mají stejné postavení v rodině,

práci a veřejné činnosti.Proces ženské emancipace začal už dlouho předtím, než byl feministickým hnutím za první Francouzské revoluce deklarován. Už za renesance ženy dělaly práce,o které muž neměl zájem. Prodávaly plátno, obchodovaly na tržištích s kořením, šily a prodávaly punčochy,rukávce a okruží.

Hnutí za ženskou emancipaci formulovalo své cíle nejprve v Anglii a Francii.V roce 1791 byl vydán v Paříži spisek \"Práva ženy a občanky\",který je považován za první krok k nastupujícímu feminismu.Žádala se v něm naprostá rovnost mužů a žen, a mimo jiné i právo na naprostou svobodu ve výběru partnera.

Již za Velké Francouzské revoluce vznikly první ženské legie,které ale byly Konventem rozpuštěny.Byl uzákoněn rozvod(1792),ale manžel měl právo na mužské potomky,pokud byli starší sedmi let., a žena byla rozvodem znevýhodněna ekonomicky. Avšak za Napoleona, roku1816,byl rozvod opět zrušen. Také v Anglii začal boj za ženská práva ,a posupně jeho síla předčila Francii.V Anglii dosáhly ženy právo na svůj vlastní majetek roku 1870 .Zakládaly se vyšší školy pro ženy ,první anglická lékařka promovala roku 1865.Na přelomu století se bojovalo za volební právo žen,avšak to bylo uzákoněno až po druhé světové válce,a mělo mnoho podmínek(stáří nad 30 let,ženy musely mít vzdělání,musely být vdané a starat se o domácnost). Na přelomu 19. a 20. století začaly pracovat ženy v průmyslu,takže se jim domácí práce stala přítěží.To vedlo k většímu tlaku ženských hnutí a také v rodinách vyvolávalo větší napětí.

Zdalo se,že feminismus vyvrcholil v sedmdesátých letech 20.století,ale přesto k definitivnímu vyrovnání ještě nedošlo.V osmdesátých letech přišla výrazná protifeministická

vlna, feminismus byl kritizován z konzervativních pozic. Tento pokus byl však charakterizován jako pokus vrátit ženy ke sporákům a výchově dětí.

Postavení žen však nemůžeme hodnotit pouze v rámci rozvinutých států. Například v arabských zemích je někdy žena v postavení srovnatelném se středověkem. Někde ještě existuje polygamie, i když je na ústupu. Muž je pánem rodiny, žena je považována za bytost méněcennou. Musí se zahalovat, aby nevzbuzovala mužskou žádost. Ve všem, co podniká mimo dům musí být kontrolována mužským členem rodiny. Ženy mají mnohem horší přístup ke vzdělání. Partnera ženě vybírají mužští příslušníci rodiny, žena může pouze s vybraným mužem nesouhlasit. Nově přivdaná žena je podřízena své tchyni. Žena může navštěvovat pouze ženy, a to jen v ženské části domu. Nákupy obstarává také muž. Muž se může rozvést tak, že třikrát pronese rozvodovou formuli. Žena, chce-li rozvod, musí požádat soudce o přezkoumání důvodů.

V poslední době roste tlak podporující návrat k pravověrným náboženským tradicím, tedy i k tradiční podobě rodiny.

Historie - Teorie vztahující se k rodině

Klasické teorie rodiny:

První teorie zabývající se otázkou rodiny v oboru sociologie jako vědy vznikaly již na počátku 19. století. „Snaha o vysvětlení principů, na nichž je založena sociální organizace lidské reprodukce, je stará jako lidstvo samo.“ [Možný I. 2002, 23]. Se zrodem těchto prvních teorií vznikají dva teoretické proudy: institucionální historicko-právní školy společně s evolucionismem, naturalismem a organicismem. „Na straně druhé významně působilo na rozvoj teorie rodiny myšlení sociálních kritiků a reformátorů.“ [Možný I. 2002, 23].

Historicko-právní škola:

Tento směr podal teorii o rodině normativní charakter a zaměřoval se především na výzkumy středních a vyšších tříd. Nejvýznamnější představitel historicko-právní školy je H. Sumner Maine (1822 – 1888). „Přisuzoval rodině jako právní jednotce i jako sociální instituci centrální význam.“ [Možný I. 2002, 24]. Jeho myšlení se opírá o právní normy, které odpovídají určitým společenským a rodinným formám.

V druhé polovině devatenáctého století je rodina chápána jako instituce vzniklá historickým vývojem. Toto myšlení představuje směr evolucionismu v čele s Herbertem Spencem. Jeho koncepce sociologie chápe společnost jako vyšší stádium přírody. „Předpokládá, že společnost a příroda se řídí podobnými zákonitostmi.” [Možný I. 2002, 25]. „Abychom porozuměly vyšším formám rodinného života, musíme je sledovat od nejnižších tvarů, jež jsou charakteristické pro nejprimitivnější společnosti.” [Možný I. 2005, 32]

Do teorie rodiny přispěl i E. Durkheim. Ztotožňoval se s postupy historicko-právní školy, a to především v právních pramenech, které mu měly otevřít cestu ke společenským jevům. Podle něho soudobá rodina označována jako manželská rodina (famille paternelle) vzniká jako důsledek vydělení z nukleární rodiny z příbuzenské rodiny. „Jakmile vlastnictví již není vázáno na dům, každý člen rodiny, dokonce i děti, může mít svůj vlastní majetek.” [c. d. 28].

Počátky sociálně kritických studií rodiny

Druhým z podnětů rozvoje sociologie rodiny, byla tvrdá realita rychlé urbanizace a industrializace a s tím spojené sekularizace, která otrásla venkovským, zemědělským životem. (citace Lášková E.)

V roce 1855 vyšla studie 36 hornických rodin s názvem Evropští dělníci (Les ouvriers européens) od Frédérica Le Playe. „Začíná jím metodologicky uvědomělé studium ekonomických a sociologických aspektů rodiny.” [c. d. 30]. Le Play považoval rodinu za základní jednotku uspořádání sociálního organismu, tedy i za základní jednotku studia společnosti. Dále rozlišil rodinu dle svých monografií na tři typy: „příbuzenskou velkorodinu – famille parentale: (Všichni členové takové rodiny pracují bez nároků na odměnu ve prospěch rodiny, nemají osobní vlastnictví. Rodinné společenství sestává ze čtyř generací z několika nukleárních rodin. Děti jsou i po sňatku pod pravomocí nejstaršího otce – patriarchy. Stabilita rodiny je vysoká, rodina se řídí tradicí a poskytuje materiální i morální podporu slabším členům), nestabilní rodinu – famille insteuble: (Vznikla jako následek individualismu a industrialismu. Žijí v ní pouze rodiče a neprovdané děti – ty ji po sňatku záhy opouští. Otcovská autorita a ochrana postižených tu mizí. Rodina je nestabilní a nemá sílu se věnovat veřejným záležitostem) a rozvětvenou rodinu – famille souche: (Základem takové rodiny je rodinný dům, v němž často zůstává nejstarší syn i potom co se oženil a má děti. Jeho rodina je jádrem rozvětvené rodiny, která přebírá odpovědnost za kontinuitu rodinného života

v rodinném domě, skládá se například z ženatého syna a jeho rodiny, z jeho rodičů, ze dvou svobodných sourozenců, tety strýce... Rodinné jmění přechází do rukou jedno dědice, který má ovšem spíše povinnosti než práva vůči rodičům do jejich smrti a trvale vůči sourozencům).” [c. d. 32].

Počátky české sociologie:

V naší sociologii se zabývá otázkami rodiny Tomáš G. Masaryk (1850 – 1937). InSTITUTE rodiny, jako sociologického fenoménu mu byla vzdálená. Zajímá se však především o otázku ženské emancipace. „Při hledání emancipačního úsilí u žen najdeme v hrubém rozlišení dvě tradice. Jedna vysvětlovala příčiny „poddanství žen” jejich ekonomickou závislost na manželovi a z toho pocházejícím faktickým uvězněním v rodině. [c. d. 35]

Konec druhé světové války v padesátých letech 20. století s sebou přinesl pokus o nové teorie, které měly reagovat na situaci po válkách. „Léta války a bídy sblížila životní podmínky rodiny ve vítězných i poražených zemích a upevnila jejich svazky, ale nezahladila tradice ani sociální rozdíly. Dalo se tedy předpokládat, že až se dožene, co se válkou zmeškalo – uzavírání odkládaných sňatků, rozchody, které se staly nevyhnutelné, zvýšený počet porodů, vyplývající z hromadných návratů ze zajateckých táborů nebo demobilizaci), tradice i sociální rozdíly znovu zesílí a odlišnost rodin se prohloubí.” [Sullerotová E. 1998, 13]. Demografie pojmenovala toto období po válce jako „poválečný baby boom”. „Prosazuje se neolokalita (nově zakládaná rodina nově zakládá i samostatnou domácnost v novém domě)” a pro dvougenerační, samostatně žijící rodinu začal být ražen pojem nukleární rodina. Poměrně brzo po válce se začali zlepšovat i hospodářské poměry [Možný I. 2002, 42].

V druhé polovině dvacátého století se zviditelnily změny, které měly již vesměs hluboké kořeny minulosti. Byly to zejména:

- „V křesťanském kulturním okruhu měla po staletí rodina monopol na legitimní sex.”[Možný I. 2006, 21], monopol padl, předmanželský sex se stal legitimním.
- „I při ztrátě monopolu na legitimizaci sexu mohla sex monogamická párová rodina zachovat jako institucionalizovaná legitimizace reprodukčního aktu.” [Možný I. 2006, 21]. S příchodem nových technologií – hormonální antikoncepce, nitroděložní tělísko

- UID, slouží jako prostředky ochrany před nechtěným těhotenstvím, ženě je umožněna volba, zda mít či nemít dítě/ti.
- „Tradiční rodina přispívala ke stabilitě společnosti i tím, že výběr manželského partnera nebyl v rukou těch, kdož zakládali rodiny v novém pokolení, nýbrž v rukou jejich rodičů.” [Možný I. 2006, 21]. Dítě není středobodem života rodičů (king-child with parents), ale je jím pár a jeho dítě (king-pair with a child).
- Křesťanství považovalo založenou rodinu za doživotní, tudíž nedovolovalo sezdaným manželství zrušit. „Za trvalost rodiny ručila náboženská víra svou nejvyšší autoritou: Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj! Toto pojetí však bylo úspěšně napadeno pojetím manželství jako občanské smlouvy. Transcendentní garance svazku slábne a mizí.” [Možný I. 2006, 22]. Začíná nárůst rozvodů, díky prvku „láska” a sexuální přitažlivosti.
- „Prohlubující se dělba práce a rozvoj speciálních institucí vyvlastnili rodině řadu jejich tradičních funkcí.” [Možný I. 2006, 22]
- Hlavní smysl rodiny byla výchova dětí, i přesto, že se dětí rodilo hodně, jejich výsledný počet se snižoval díky vysoké úmrtnosti. S příchodem antikoncepce však začala padat porodnost a nejčastějším typem rodiny se stala rodina s jedním dítětem. Stoupá i podíl dobrovolně bezdětných žen.

Strukturální funkcionalismus

Talcott Parsons je hlavním představitelem strukturálního funkcionalismu, který zapojuje do svých teorií výklad sociálního jednání aktérů společností a jejich systémů. V rodině je více, než v kterékoliv skupině nutné udržet všeobecně vysokou úroveň vzájemné intenzivní emočnosti. Emoce však musejí být velmi přesně regulovány. Základem je pevné a láskyplné pouto mezi mužem – otcem a ženou – matkou. Sexuální láska je pro ně monopolizována právě institucí manželství.

Světová revoluce a manželská rodina

William J. Good (1917 – 2003) a jeho pojem nukleární rodina byla teorie manželské rodiny (conjugal family). Manželská rodina vzniká svobodnou volbou založenou na vzájemné přitažlivosti partnerů. (citace Lášková E.).

Po rozpadu teorií v 70. letech 20. století vznikají další myšlenkové směry, které se váží k sociologii rodiny.

Krize rodiny

Výběr partnera, rozdílnost chování, myšlení (muži, ženy), pohled dle věku

Sňatek typy, věk, porodnost

Úlohy v manželství (minulost dnešek)

Manželství

„Manželství můžeme definovat jako sociálně akceptovaný a posvěcený sexuální svazek mezi dvěma dospělými jedinci. ” [c.d. 156]

Rodina, příbuznost, vymezení pojmu, funkce, současnost

„Rodina odedávna a především existuje proto, aby lidé mohli náležitě pečovat o své děti.” [Matoušek O. 2003, 9]. Rodina je přirozený základ každé společnosti, kterou utváří a rozvíjí proces socializace. Další vymezení pojmu nalézáme v knize od A. Giddense, kde je rodina definována takto: „Rodina představuje skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejichž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí.” [Giddens A. 2003, 156]. Rodina vzniká spojením muže a ženy ve svazek manželský, kde poté žena rodí děti. „Příbuznost je vztah mezi jedinci, jenž vzniká buďto sňatkem, anebo pokrevními vazbami otcovské či mateřské linie.” [c.d. 156]

Funkce rodiny

Za základní funkce v rodině se považují vyživovací, výchovné a emocionální. Dále můžeme jmenovat potřeby funkcí regulace sexuálního chování, potřeba zplodit další generaci, společně nové členy socializovat, potřeba ochraňovat nemocné a mladé. Rodina podle některých sociologů přestává plnit své tradiční funkce (dochází ke ztrátě intimity a spontaneity, stále více se prosazuje konzumní model rodiny) stoupá počet rozvodů, týraných dětí, nesezdaných soužití, rodina se dostává do krize.

Tradiční rodina

Moderní rodina

Postmoderní rodina

3. Společenské příčiny a důsledky rozvodů

Rozvody manželství – úvod, právní řád církevní, dnešní, právní úprava, neúplné rodiny, opakovaná manželství (děti žijící v OM), rozvody s nezlet. Děťmi, bez násilí v rodině

Rozvod a rozvodovost patří k těm jevům, jejichž hodnocení může být silně poznamenáno subjektivními postoji ? osobními dojmy či osobními osudy. Protože pro zúčastněné jedince i blízké okolí znamená rozvod ve valné většině případů dočasné nebo trvalejší narušení vlastní životní rovnováhy, hodnotí lidé rozvod jako absolutně negativní jev a v rozvodovosti, resp. jejím růstu, vidí jen sociálně patologický úkaz. Také příčiny rozvodovosti se hodnotí často jednostranně ? buď se hledají jen ve vnějších okolnostech, za nichž existuje manželství a rodina, nebo se přeceňují vnitřní faktory (osobnostní rysy manželských partnerů).

Rozvod manželství a s tím související rozpad příslušné rodiny

není ničím jiným než jistým momentem vývoje manželství jako specifické

formy lidského soužití. Rozvod je ukončením daného manželství, přičemž

velmi často i rodiny jako specifického sociálního útvaru. Rozvodovost představuje

v určité zemi nebo oblasti vývoj a způsob vývoje všech manželství a

rodin. Hodnocení rozvodovosti znamená znát charakter rodiny nesoucí v sobě

možnost procesu pro hodnocení současného typu manželství i rodiny.

Každý rozvod má dvě stránky. Po právní stránce je manželství zákonem

ukončeno jako vztah, který mezi účastníky ponechává vztah plnicí nikoli

funkci sociální, ale právně fixovanou závazky a povinnostmi. Druhou stránkou

rozvodu je ukončení manželství jako vztahu sexuálně psychologického a v neposlední

řadě sociálního.

Ze sociologického hlediska je tedy právní akt rozvodu formálním ukončením

sociálního soužití zvláštní sociální skupiny s vnitřními sociálními

rolimi, kde k ukončení těchto vztahů a funkcí došlo již před samotným

rozvodem.

NEJDŮLEŽITĚJŠÍ FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VZNIK A ZÁNİK MANŽELSKÉHO

VZTAHU

Volba manželského partnera je velice důležitá a závažná, je

rozhodnutím na celý život. Nejedná se pouze o výběr sexuálního partnera

a kamaráda pro společnou zábavu, ale i životního spolupracovníka a druhého z rodičů vlastních dětí. Častou příčinou rozvodů je proto tzv. rozdíl povah, který vyplývá z nerespektování důležitých faktorů při volbě partnera.

Jedním z důležitých faktorů ovlivňujících volbu partnera je charakter rodin, z kterých partneři pocházejí a v neposlední řadě také inteligence a vzdělání partnerů. Je ideální, když jsou si oba partneři vzděláním i zaměstnáním blízcí, mají podobné zájmy a názory a jsou materiálně soběstační.

Zhruba každá třetí dvojice uzavírající manželství, nemá základní materiální předpoklady pro společný život a nemůže tedy převzít plnou ekonomickou odpovědnost za založení rodiny tak, aby plnila svou sociální funkci. Jen málo mladých manželů má svůj samostatný byt (v současné době 80% mladých manželství začíná svůj život v bytě rodičů), čímž vznikají problémy, a tudíž i první předpoklady pro rozpad manželství. Častou chybou a následně důvodem k rozvodu je také malá schopnost dobře hospodařit. Mladé páry si neumí vytvářet rezervy, žijí z půjček od přátel a darů rodičů a jejich vztah nabývá neurotizujících rysů stálého koloběhu dohánění a vyrovnávání, které znemožňuje šťastné rodinné soužití.

Dalšími faktory, které mají vliv na rozpad mladých manželství nebo na

něm mají alespoň částečný podíl jsou např. nedostatečná emoční vyzrállost mladé manželské dvojice a nepřipravenost na manželské soužití, mladí partneři jsou často ovlivňováni postoji svých rodičů, především však faktem, že rodiče sami prožili manželský rozvrat, manželství se nerozvíjelo jako partnerský vztah z důvodu ekonomické závislosti jednoho či obou partnerů na rodičích, manželé projevují malé pochopení a toleranci vůči chování a potřebám druhého partnera, mají menší schopnost snášet zátěž, kterou některé prvky rodinného života přinášejí, mají některé osobnostní rysy vyhraněné natolik, že musí nutně docházet ke konfliktům (přehnaná dominance nebo submise).

Manželství je natolik náročným a dlouhodobě závazným svazkem, že by do něho měli lidé vstupovat jen po zralé úvaze, po dostatečné míře zkušenosti a na základě dobré znalosti svého životního partnera.

Rozvod se nejvíce objevuje v rodinách mladých lidí už po krátké době manželství, často v rodinách, které mají jedno, ale i více malých dětí. Rozchodem rodičů vzniká neúplná rodina, ve které matka, do jejíž péče jsou děti v naprosté většině svěřovány, mívá velice obtížnou životní situaci, což se odráží i ve výchově dětí. V rodině chybí mužský identifikační vzor, a proto se nemohou dobře vytvářet vzorce chování, které by později v době dospělosti dítěte vedly ke zdárnému vytvoření jeho rodiny. Rozvod má negativní vliv na potomky rozvedených manželů; statistiky ukazují, že děti rozvedených rodičů se samy rozvádějí častěji

než děti rodičů, kteří se nerozvedli.

KOŘENY ROZVODOVOSTI

V období od první světové války až do poloviny šedesátých let se intenzita sňatečnosti ve vyspělých zemích plynule zvyšovala, zatímco věk osob uzavírajících první sňatek se v průměru snižoval. Ještě v šedesátých letech 20. Století se demografové rodiny (A. Monnier) domnívali, že dominantním modelem vyspělých zemí bude manželský pár s dětmi. Avšak již v sedmdesátých letech tuto myšlenku ideální rodiny zastínila stoupající rozvodovost, a o něco později i klesající sňatečnost, a to nejen u rozvedených, ale i svobodných

Úhrnná rozvodovost činila v Evropě v polovině 60. let kolem 10%, pouze některé země, jako např. Švédsko se 17,8% nebo Dánsko s 18,2%, ji měly vyšší.

Později především v zemích severní a západní Evropy začala rozvodovost poměrně rychle růst. Tento růst byl provázen změnami rozvodové legislativy, která v mnoha směrech usnadnila další vzestup počtu rozvodů.

V důsledku toho se úhrnná rozvodovost v Dánsku zvýšila do r. 1989 na 45% a Švédsku na 40%.

K vzestupu rozvodovosti v Československu, jenž se urychlil od poloviny šedesátých let, přispělo pravděpodobně také stále liberálnější zákonodárství

Zvláště novela zákona o rodině z roku 1965, připouštějící rozvod i bez

souhlasu druhého manžela, pokud manželé spolu déle nežili, otevřela cestu k právnímu zániku tzv. mrtvých manželství. I když si manželství udržela vysoký společenský kredit, pro většinu obyvatelstva se stal rozvod nevydařeného manželství samozřejmostí a jeho snadnost také vedla k méně odpovědnému rozhodování se před uzavíráním manželských svazků.

V růstu rozvodovosti se zřejmě také projevilo snížení tolerance mladých žen. Přispěl k tomu i fakt, že ženy byly samostatně výdělečně činné a nebyly již tak bezprostředně závislé na manželovi. Kromě toho soudy svěřovaly po rozvodu nezletilé děti obvykle matce. Ženy byly proto stále častějšími žadatelkami o rozvod manželství.

Nejvyšší intenzita rozvodovosti se trvale udržovala mezi mladými manželi ve věku 20-24 let, tedy brzy po sňatku v prvních letech trvání manželství. Nejvyšší míry rozvodovosti byly ve třetím a čtvrtém roce trvání manželství. Počátkem šedesátých let se rozvádělo kolem 17% z původního počtu uzavřených manželství, počátkem sedmdesátých let již kolem 27% a koncem osmdesátých let to bylo již kolem 36%. Průměrná délka rozváděných manželství se dlouhodobě pohybovala na úrovni 9-11 roků (bez ohledu na počet rozvodů nebo intenzitu rozvodovosti).

K vzestupu rozvodovosti přispíval také zvyšující se podíl opakovaných sňatků, když oboustranně prvních sňatků bylo již je zhruba 70%. Koncem

osmdesátých let se ročně rozvádělo již téměř 1,2% existujících manželství.

Nejvyšší intenzita rozvodovosti byla zjištěna u mužů i u žen se základním vzděláním, nejnižší u absolventů a absolventek vysokých škol.

Rozvodovost se také zvyšovala v důsledku trvalého poklesu vícedětných rodin, neboť s rostoucím počtem dětí v rodině pravděpodobnost rozvodu klesala.

Rozvodovost byla jediným ukazatelem, v němž se výrazněji nevyhranily východoevropské země proti zemím západoevropským. V celé Evropě byla v úrovni rozvodovosti výrazná diferenciacie, která odrážela především tradiční postoje jednotlivých společností k rozvodu a délku platnosti liberálního rozvodového zákonodárství. Tak nejnižší úroveň úhrnné rozvodovosti zůstávala nejen v Irsku (kde jsou rozvody zakázány dosud, i přes proběhnuvší referendum 24. listopadu 1995, kdy se vyslovila jen minimální většina pro změnu stávající legislativy - 50,3% Irů), Španělsku a Itálii (tam jsou rozvody povoleny krátkou dobu), a v Polsku, kde rozvodem zanikalo zpravidla méně než 10% manželství. Nejvyšší hodnoty byly naproti tomu zjištěny ve všech skandinávských zemích a ve Velké Británii, kde zanikalo rozvodem až 45% manželství. Mírně nižší rozvodovost byla v německy mluvících zemích a Francii (kolem 30%). V ostatních zemích byla nižší, a to jak v Nizozemí, tak i Bulharsku či Rumunsku. Česká republika se koncem osmdesátých let v rámci evropských zemí řadila mezi země s mírně vyšší úrovní rozvodovosti. Rozvodovost byla v ČR v době tzv. reálného socialismu vysoká - rozvod

byl velice snadným aktem a sociální a ekonomické klima dovolovalo použít k řešení i banálních manželských neshod tohoto radikálního způsobu.

ROZVODOVOST V ČESKÉ REPUBLICE V SOUČASNOSTI (90. LÉTA)

Proces sňatečnosti v České republice je v posledních letech v souladu s dřívějšími trendy známými ze západoevropských zemí - jedná se o pokles sňatečnosti po roce 1990 a jeho urychlení v letech 1994 a 1995. S tímto souvisí i zvyšování průměrného věku snoubenců (jedná se o odkládání sňatku do vyššího věku), který je však ve všech západoevropských zemích vyšší než v České republice.

V roce 1995 se oproti letům 1990 - 1994 počet rozvodů v České republice poněkud zvýšil, nedosáhl však maxima z roku 1990. V devadesátých letech se dřívější dlouhodobý růst rozvodovosti zastavil a nastala stagnace. I přes mírné zvýšení v roce 1995 lze konstatovat, že stagnace rozvodovosti - byť vysoké - trvá, přičemž nejvyšší hodnoty ukazatelů rozvodovosti zůstaly vzhledem k nízkému sňatkovému věku u manželů ve věku 20 - 34 let. Nejvyšší intenzita dlouhodobě zůstává ve třetím až šestém roce trvání manželství, v nichž je ročně ukončeno kolem 3% manželství. V roce 1995 v České republice proběhlo celkem 38,8 tisíc rozvodových řízení. Rozvod byl povolen u víc než 80% z nich - do té doby největší podíl, nicméně ubylo žádostí o rozvod podávaných po banálních, snadno usmiřitelných manželských neshodách.

Vzestup počtu rozvodů v roce 1996 byl zřejmě spojen s návrhy na změnu legislativy, podle nichž měl být mj. značně ztížen rozvod manželství v prvních letech jeho trvání. V prvním čtvrtletí roku 1997 došlo k poklesu počtu rozvodů, ale jen na velmi krátký čas - ve třetím a čtvrtém čtvrtletí roku 1997 byly registrované počty rozvodů již na úrovni roku předcházejícího. Podle dat za rok 1997 lze konstatovat, že růst ročních počtů rozvodů pokračuje s poměrně malými změnami. Úhrnná rozvodovost se v ČR v průběhu 90. let pohybovala na úrovni 34 - 38%, avšak v roce 1996 překročila 40% hranici (41,7%) a v roce 1997 na úrovni 41% zůstala. A tak jak tomu bylo na počátku devadesátých let, stále ještě se na úrovni rozvodovosti podílejí mladá manželství ve věkovém rozpětí 20 -30 let a nejvyšší pravděpodobnost rozpadu manželství přetrvává mezi třetím a šestým rokem jeho trvání.

Z počátku této kapitoly vyplývá, že sňatečnost mladých lidí je nízká, dále pak že úroveň rozvodovosti vysoká. Na nízké sňatečnosti se nepodílejí pouze mladí lidé odkládající vstup do manželství převážně z ekonomických důvodů, ale podílejí se na ní i osoby rozvedené - v roce 1997 bylo v české populaci ve věku 40 - 49 let rozvedených přes 13% mužů a 15% žen.

Přehled počtu rozvodů v ČR v jednotlivých obdobích:

Rok	Počet
1948	10834
1958	13589

1968	18647
1978	27071
1988	30652
1990	32055
1991	29366
1992	28572
1993	30227
1994	30939
1995	31135
1996	33113
1997	32465

ÚZEMNÍ DIFERENCIACE ROZVODOVOSTI

Naše rozvodovost patří k nejvyšším v Evropě. Naprostý prim vykazují následnické státy bývalého Sovětského svazu - zejména Ukrajina a Pobaltské republiky. Po nich následují Velká Británie s Českou republikou a skandinávské země; západoevropské země - s výjimkou Spojeného království - mají rozvodovost podstatně nižší, a to zejména v zemích se silnou religiozitou: Itálie, Španělsko, Portugalsko, Řecko. Rozvody nejsou povoleny v Irsku a na Maltě.

Charakteristickým znakem rozvodovosti je její územní diference - svědčí

o tom jak pohled na Evropu, tak i na Českou republiku samotnou. Dlouhodobě nejvyšší rozvodovost je v Severočeském kraji - Podkrušnohoří (Děčín), dále v Praze, Západočeském kraji - Podkrušnohoří (Sokolov) a v Plzni. V některých severočeských a západočeských okresech jsou ukazatele rozvodovosti extrémně vysoké úrovně, roční počet rozvodů se přibližuje počtu sňatků. Nejnižší rozvodovost je v okresech jižní Moravy, Českomoravské vrchoviny, dále Jihočeském a Východočeském kraji.

SLOVO NA ZÁVĚR

Rozvodovost je relativně vysoká ve všech moderních společnostech. Zdá se, že tomu ani jinak být nemůže, vezmeme-li v úvahu všechny faktory modernity, které mají tendenci rodinná pouta rozvolňovat (např. vyšší ekonomická nezávislost žen). Osou rodinného života jsou potřeby emocionální, což znamená, že rodinné vztahy jsou dnes především založeny na dobrovolnosti - velmi křehké vlastnosti. Proto také moderní společnosti jsou společnostmi rozvodovými.

Předpokládat nějaké výrazné snížení rozvodovosti asi není možné; neplní se ani naděje vkládané do nesezdaného soužití, o němž se předpokládalo, že jako forma přípravy na manželství splní významnou funkci sociálního učení se. Míry rozvodovosti to nijak neovlivnilo.

Manželé, kteří se oba chtějí rozvést, si vždy najdou pro rozvodového soudce takové zdůvodnění hloubky rozvratu manželství, že bude pod tímto

tlakem bezmocný a manželství rozvede. V příčinách rozvratu trvale narůstá důvod "rozdíl povah" (dosahuje již poloviny) a v takovýchto případech je jakákoliv snaha po smiřování neefektivní. Změna nenastane ani po nové právní úpravě přijaté v roce 1998 novelizací zákona o rodině z roku 1963.

I když jsou v naší společnosti manželství a rodina stále považovány za nejvyšší životní hodnoty, možnost relativně snadného rozvodu se pokládá za samozřejmost. Situace se možná změní až po uzavírání delší dobu odkládaných sňatků, tj. po delší známosti, s větším rozmyslem a často s manželskou smlouvou řešící mimo jiné i případné pozdější rozdělení majetku.

S poklesem rozvodovosti v České republice nelze v dohledné době počítat. Stále budeme patřit mezi 5 - 6 evropských zemí s nejvyšší úhrnou rozvodovostí (severské země, Velká Británie, některé republiky vzniklé po rozpadu bývalého Sovětského svazu).

„Různé společnosti, ba i různé společenské vrstvy, se od sebe dosti podstatně liší ve vymezení toho, co všechno mám či musí spolknout anebo snášet manželský partner, než může začít hledat formální řešení svých manželských problémů, a liší se také v tom, jaká jsou sociálně a právně přijatelná řešení už v nepřijatelných situacích.” [Možný I. 2006, 205].

Rozvod a rozvodovost patří k těm jevům, jejichž hodnocení může být silně poznamenáno subjektivními postoji. Osobními dojmy či osobními osudy. Pro zúčastněné jedince i blízké

okolí znamená rozvod ve většině případů dočasné nebo trvalejší narušení vlastní životní rovnováhy.

Historický vývoj

Dnes je jediný právní prostředek, kdy zaniká manželství rozvod, ale již Good (1956) uvádí další způsoby dlouhodobého (dočasného) přerušování manželství.

- „Opuštění rodiny jedním z partnerů.” [Možný I. 2006, 205],
- „Rodina vyprázdněná ze skořápky (empty shell family)” [Možný I. 2006, 205] – pár má společné bydliště, další komunikace či spolupráce se objevuje velmi zřídka, a to především jen v nutných případech, emocionální stránka se v tomto páru již nevyskytuje.,
- „Dlouhodobá nepřítomnost jednoho z manželů” [Možný I. 2006, 205] – především delší pobyt v cizině, bojující armádě, migraci ... Jak uvádí ve své knize Ivo Možný.
- Jeden z partnerů neplní již jednu ze svých hlavních funkcí v manželství, ztrácí vůči svému partnerovi emocionální, fyzickou patologii,

Církevní řád

Římskokatolická církev považuje manželství za svátost doživotně (respektive do smrti manžela), Je pro ně zavazující a nezrušitelná („co Bůh spojil, ať člověk nerozlučuje“; „dokud nás smrt nerozdělí“). „Od roku 1869 po napomínání duchovního pastýře a po intervenci soudu, prokázání překážky mohlo dojít u katolíků k rozvodu od stolu a od lože. Takový rozvod legalizoval skutečnost, že manželé spolu přestali žít, implikoval opatření o výživném, zproštění od „manželských povinností” (od povinnosti sexuálního styku) a povoloval oddělené bydliště. Manželský svazek však v logice jeho nerozlučitelnosti, opřené o vůli Boží, i po rozvodu dále trval.”[Možný I. 2006, 173]. Kanonické právo římskokatolické církve nezná proto rozvod v tom smyslu slova, v jakém existuje například v českém právu. „Rozvod do Božího řádu a vůle vůbec nepatří.” Pokud používá pojem

rozvod, myslí tím (rozluku) odluku manželů, která měla právní důsledky podobné dnešnímu rozvodu.

Po první světové válce a vzniku Československa čekalo na rozluku už na 100 000 párů [Klabouch J. 1962, 226]. „Už v květnu 1919 byl přijat zákon, který podstatně liberalizoval možnosti rozluky (i opětovaného manželství).” [Možný I. 2002, 174]

Dnešní právní řád

„Náš současný právní řád je v regulaci zániku manželství daleko liberálnější, než byly normy katolického církevního práva.” [Možný I. 2002, 175]

Každý rozvod má dvě stránky. Po právní stránce je manželství zákonem ukončeno jako vztah, který mezi účastníky ponechává vztah plnicí nikoli funkci sociální, ale právně fixovanou závazky a povinnostmi. Druhou stránkou rozvodu je ukončení manželství jako vztahu sexuálně psychologického a v neposlední řadě sociálního.

„Zákon stanoví, kdy je společensky odůvodněný případ zrušení manželství.” [Možný I. 2006, 210]. Jsou-li vztahy natolik rozvráceny, že nemohou plnit své společenské účely. Těmito účely se dle zákona míní: založení rodiny, vytváření rodinného zázemí, vychovávání dětí, podpora a pomoc nejen mezi manžely, ale i mezi ostatními členy rodiny.

Z právního hlediska:

- „Zánik manželství zaniká smrtí jednoho z manželů či rozvodem.

Lze rozlišit rozvod se zjišťováním příčin rozvratu manželství a rozvod bez zjišťování příčin rozvratu manželství. Stejně je tomu i v současné úpravě.

Rozvod se zjišťováním příčin rozvratu manželství:

- Podle současné úpravy i navrhované úpravy:

soud manželství rozvede, pokud je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití.

Rozvod bez zjišťování příčin rozvratu manželství:

- Tento druh rozvodu bývá často nevhodně označován jako „smluvený“ či „nesporný“ rozvod.

V návrhu se počítá s tím, že soud nebude muset zjišťovat příčiny rozvodu a manželství rozvede, pokud jsou splněny zákonem požadované podmínky.

Navrhovaná právní úprava navazuje na současnou právní úpravu.”
[www.obcanskyzakonik.justice.cz]

Rozvod – definování pojmu z těchto terminologií:

Demografická terminologie:

- je právním ukončením manželství, uskutečňuje se na základě žádosti a dojde k němu rozhodnutím soudu. Do roku 1949 zanikala manželství buď rozvodem (bez možnosti uzavřít další sňatek), nebo rozlukou, která další sňatek umožňovala. Zákon č. 265/1949 sb., o právu rodinném zavedl rozvod jako jedinou formu právního zániku manželství za života manželů. [www.demografie.info],

Obecná terminologie

- rozvod či rozloučení manželství představuje právní akt ukončení manželství. Rozvod je složitý etický, právní a společenský problém, který přesahuje z oblasti rodinného práva i do dalších oblastí. Dotýká se nejen života manželů a jejich majetkových poměrů, ale též dětí, které případně manželé mají, a kulturních a náboženských zvyklostí manželů a celé společnosti.

Sociologická terminologie

- Ze sociologického hlediska je to tedy právní akt rozvodu formálním ukončením sociálního soužití zvláštní sociální skupiny s vnitřními sociálními rolemi, kde k ukončení těchto vztahů a funkcí došlo již před samotným rozvodem.

=stupňující se opakované násilí(útoky, napadání, výhrůžky apod. chování od blízké osoby s cílem ublížit či získat nad obětí převahu a moc a způsobit strach), je to útok na lidskou důstojnost ohrožující zdraví a ve vyhraněných případech i život oběti

V roce 2008 až čtvrtina rozvedených mužů se základním vzděláním procházela rozvodem opakovaně. Ostatní vyšší vzdělanostní kategorie vykazují dlouhodobě podobné relevantní údaje, které se pohybují v rozmezí 18-19 %. V posledních letech dosahuje nejnižších hodnot kategorie osob se středním vzděláním s maturitou. Výraznější rozdíly v zastoupení rozvodů vyššího pořadí podle úrovně vzdělanosti

panují u rozvedených žen, kde platí, čím vyšší stupeň vzdělání, tím nižší zastoupení opakovaných rozvodů.

Pro rok 2008 byly limitními údaji 29,4 % u žen základního vzdělání a 14,1 % u žen s vysokoškolským vzděláním.

Statistika příčin rozvratu manželství potvrzuje stále čtenější využití obecných příčin (kategorie

"rozdílnost povah, zájmů" a "ostatní") před konkrétně formulovanými příčinami na straně muže či ženy⁵.

Uvedené dvě kategorie zahrnovaly v roce 2008 již téměř 87 % případů u mužů i u žen, z toho tři čtvrtiny

případly na prvně jmenovanou. Zaměříme-li se pouze na konkrétně formulované příčiny rozvratu, pak na

obou stranách manželské dvojice byla nejčastěji soudem identifikována jakožto příčina rozvratu manželství

nevěra (1 442 případů na straně muže a 921 u žen). Druhým nejčtenějším důvodem byl alkoholismus muže

či nezájem o rodinu ze strany ženy. Počet rozvodů, kdy soud stanovil vinu výlučně na straně jednoho

z manželů, přitom oproti předcházejícímu roku opět klesl a zahrnoval již pouze 10 % rozvodů. V letech 1995-

2003 se naproti tomu udržoval ve výši 20-22 %.

Od 90. let 20. století se podstatně změnila struktura rozvodů podle délky trvání manželství, a to ve

prospěch zastoupení rozvodů déletrvajících manželství. Zatímco v roce 1991 se téměř 60 % rozvodů týkalo

manželství do 10 let od uzavření, od roku 2003 se tento podíl udržuje na úrovni 40 %. Naopak tedy, 60 %

rozvodů uzavírá manželský život po více jak 10 letech od sňatku.

Ve srovnání s předchozími lety se v roce 2008 mírně zvýšil podíl rozvodů krátce po uzavření manželství. Pět procent rozvodů nastalo hned v prvním či druhém roce manželství, na období do 5 let od

sňatku připadlo 19 % rozvodů. Odpovídající hodnoty za rok 2007 činily 4, resp. 18 %.

Zastoupení rozvodů po

20 či více letech od sňatku se v roce 2008 mírně zvýšilo na 26 %.

Obr. III.1 Rozvody podle délky trvání manželství, 1991-2008

Do roku 2006 byla délka trvání manželství odvozována z údaje o datu uzavření manželství uvedeného v hlášení o rozvodu a z období hlášení. Počínaje rokem 2007 započal ČSÚ nový systém sběru

dat o rozvodech, při kterém se hlášení rozšířilo o položku data nabytí právní moci rozhodnutí o rozvodu.

Délka trvání manželství tak byla metodicky zpřesněna, nyní je závislá právě na datu nabytí právní moci⁶.

Intenzity rozvodovosti podle délky trvání manželství (vztahující počet rozvodů k výchozímu počtu

sňatků) potvrzují, že v roce 2008 došlo k nárůstu rozvodovosti zejména v prvních letech po sňatku. Zatímco

například v roce 2000 byla intenzita rozvodovosti v prvním roce manželství nulová, postupem let opět rostla

a v roce 2008 dosáhla 0,61 rozvodů na 100 sňatků (tab. III.4, měřeno v III. hlavních souborech událostí).

5 Pokud jsou manželé domluveni ohledně majetkového vypořádání a úpravě poměrů po rozvodu, soud ze zákona

(v návaznosti na novelu zákona o rodině s účinností od 1.8.1998) nezjišťuje příčinu rozvratu.

6 Přineslo to ovšem komplikace při zpracování intenzity rozvodovosti, neboť nyní není zaručeno, že všechny rozvody po

x letech manželství přísluší pouze ke dvěma sňatkovým kohortám (t-x a t-x-1).

0

10

20

30

40

50

60

70

80

90

100

1991

1992

1993

1994

1995

1996

1997

1998

1999

2000

2001

2002

2003

2004

2005

2006

2007

2008

Rok rozvodu

Zastoupení rozvodů dané délky trvání manželství (%)

0-4 let 5-9 let 10-19 let 20 a více let

18

Úroveň rozvodovosti v prvním roce manželství v posledních dvou letech byla taková, že sňatková kohorta

2007 zaznamenala nejvyšší úroveň rozvodovosti v prvním roce trvání manželství ze sňatkových kohort

nového století. Z dostupných údajů od počátku 90. let 20. století hodnotu 0,58 %, odpovídající sňatkové

kohortě 2007 pro první rok manželství (v I. hlavním souboru událostí), převyšovala pouze sňatková kohorta

roku 1991 (0,61%).

Tab. III.4 Intenzita rozvodovosti podle délky trvání manželství (na 100 výchozích sňatků), 1991-2008

Délka trvání manželství (roky) 1991 2001 2004 2005 2006 2007 2008

0 0,65 0,28 0,38 0,36 0,30 0,50 0,61

1 2,46 2,11 2,15 1,94 2,17 2,10 2,21

2 3,04 2,89 2,81 2,63 2,79 2,88 2,75

3 2,93 3,12 3,01 2,84 2,83 2,74 3,17

4 2,58 2,97 3,01 2,88 3,03 2,81 2,72

5 2,24 2,82 3,06 2,96 3,02 2,81 2,85

6 1,98 2,75 2,87 2,63 2,88 2,76 2,74

7 1,81 2,51 2,60 2,50 2,61 2,49 2,45

8 1,68 2,39 2,50 2,29 2,31 2,37 2,24

9 1,45 2,07 2,30 2,08 2,32 2,14 2,12

10-14 1,11 1,68 1,90 1,80 1,81 1,82 1,81

15-19 0,79 1,10 1,33 1,33 1,32 1,36 1,41

20-24 0,50 0,74 0,91 0,89 0,92 0,98 1,02

25+ 0,19 0,32 0,39 0,41 0,41 0,43 0,46

Celkem (úhrnná rozvodovost) 34,8 44,7 49,3 47,3 48,7 48,7 49,6

Průměrná délka trvání manželství 10,1 11,3 11,9 12,2 12,0 12,3 12,3

Také intenzita rozvodovosti ve druhém roce manželství byla v roce 2008 nejvyšší od roku 2000,

stejně jako po třech letech od sňatku. Maximální úroveň rozvodovosti byla v roce 2008 zaznamenána právě

ve čtvrtém roce trvání manželství, svou hodnotou překročila úroveň 3 rozvody ze 100 uzavřených

manželství. Vysoká hladina rozvodovosti byla evidována i v období 4-6 let od sňatku. Díky nadále

pokračujícímu trendu růstu intenzity rozvodovosti po 15 a více letech manželství, který je typický pro

poslední dekádu, se však růst rozvodovosti krátce po sňatku neodrazil ve změně průměrné délky trvání

manželství při rozvodu. Ta setrvává druhým rokem na hodnotě 12,3 let.

Obr. III.2 Intenzita rozvodovosti podle délky trvání manželství, 1991-2008

Obdobný tvar jako rozložení rozvodovosti podle délky trvání manželství mají i křivky znázorňující

intenzitu rozvodovosti v závislosti na věku (obr. III.3). Nejvyšších hodnot nabývají v nejmladších věkových skupinách, s rostoucím věkem klesají. Ve srovnání s obdobím na počátku 90. let 20. století se intenzita rozvodovosti zvýšila ve všech věkových skupinách, nejvíce pak u mužů a žen ve středním věku, což koresponduje s rostoucí rozvodovostí zejména v období déle po sňatku. Rozvodovost mužů po 45. roku věku a žen po 40. roku věku se ve srovnání s rokem 1991 minimálně zdvojnásobila.

0,0

0,5

1,0

1,5

2,0

2,5

3,0

3,5

4,0

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24

Délka trvání manželství (roky)

Počet rozvodů na 100 výchozích sňatků

1991

2001

2008

19

Obr. III.3 Intenzita rozvodovosti podle pohlaví a věku, 1991 a 2008

Zatímco v roce 1991 se ve věkové skupině 20-24 let, u které je rozvodovost nejvyšší, rozvedlo

průměrně 33 mužů z tisíce ženatých a 30 žen z tisíce vdaných, roku 2008 stálo u rozvodu 40 z tisíce

ženatých mužů a 45 z tisíce vdaných žen. (Míry rozvodovosti podle věku byly a jsou obecně mírně vyšší u

mužů než u žen, výše uvedená situace z roku 2008 je výjimečná.) Ve věkové skupině 45-49 let, ve které žije

relativně nejvíce rozvedených žen a mužů, jejich hodnota činila 17 ‰ u mužů a 13 ‰ u žen (roku 1991

pouze 8 resp. 6 ‰). V absolutních počtech, nejvíce rozvodů v roce 2008 absolvovali 37letí muži a shodným

počtem 33leté a 34leté ženy. Průměrnou právě rozvedenou osobou byl v roce 2008 v ČR 41,5letý muž a

38,6letá žena.

V souvislosti s rostoucím zastoupením rozvodů dlouhotrvajících manželství a také s poklesem plodnosti mladších věkových skupin se dále snížil podíl rozvodů s nezletilými dětmi mezi všemi rozvody.

Meziroční změnou o 1 procentní bod se jeho prozatím nejnižší úroveň z roku 2007 nadále snížila na 58,1 ‰.

Při 18,2 tisících rozvodech přišlo v roce 2008 o úplnou rodinu 27 034 nezletilých dětí. Většina (57 ‰)

rozvádějících se manželů (s dětmi) v době rozvodu vychovávala pouze jedno nezletilé dítě, 38 ‰ dvě děti a

necelestých 5 % rozvádějících mělo aktuálně v péči tři či více nezletilých. Tato struktura se dlouhodobě významně nemění, v průměru na jednu rozvádějící se rodinu s nezletilými dětmi připadá 1,5 dítěte.

Tab. III.5 Rozvody podle počtu nezletilých dětí, 1991-2008

1991 2001 2004 2005 2006 2007 2008

Rozvody bez nezletilých dětí 8 313 11 037 12 255 12 078 12 412 12 721 13 104

Rozvody s nezletilými dětmi 21 053 20 549 20 805 19 210 19 003 18 408 18 196

v tom s 1 dítětem 11 638 11 940 11 802 10 872 11 004 10 345 10 358

s 2 dětmi 8 076 7 586 7 993 7 376 7 085 7 189 6 989

s 3 a více dětmi 1 339 1 023 981 962 914 874 849

Počet nezletilých dětí celkem 32 014 30 385 31 008 28 732 28 117 27 546 27 034

Podíl manželství s nezletilými dětmi (%) 71,7 65,1 62,9 61,4 60,5 59,1 58,1

Od roku 1995, kdy započalo sledování státní příslušnosti rozvádějících se osob (namísto národnosti), dlouhodobě roste podíl cizích státních příslušníků, které rozvede český soud. Rychlejší

tempem od roku 2002 mj. v souvislosti se změnou metodiky demografické statistiky, kdy počínaje rokem

2001 se evidují veškeré události nejen občanů s trvalým pobytem v ČR, ale také cizinců s dlouhodobým

pobytem a občanů EU s přechodným pobytem. V roce 2008 dosáhl podíl rozvodů, u kterých alespoň jeden

z partnerů nebyl občanem ČR, hodnoty 7,1 %. Meziroční růst však byl nejmenší za posledních sedm let.

Na straně mužů bylo rozvedených cizinců 4,4 % (absolutně 1 386), z čehož nejvíce připadlo na

státní občany Slovenska (244), Vietnamu (219) a Ukrajiny (121). Po čtyřech letech si tak Slovensko a

Vietnam vyměnily své pozice na prvním a druhém místě. Na straně rozvedených žen-cizinek se na předních

třech příčkách umístily stejné kategorie státních občanství jako u mužů, avšak podle četnosti v pořadí

Ukrajina (291), Slovensko (205) a Vietnam (114). Celkem bylo rozvedených žen s jiným než českým státním

občanstvím 949, tj. 3,0 % ze všech rozvedených v roce 2008.

0

10

20

30

40

50

60

18 20 22 24 26 28 30 32 34 36 38 40 42 44 46 48 50 52 54 56 58 60 62 64 66 68

Věk na počátku roku

Počet rozvodů na 1 000 ženatých/vdaných

1991, muži 1991, ženy

2008, muži 2008, ženy

20

Tab. III.6 Rozvody cizích státních příslušníků, 1995-2008

1995 2001 2004 2005 2006 2007 2008

Rozvody s alespoň 1 cizincem 716 1 033 1 523 1 645 1 872 2 151 2 217

- podíl na všech rozvodech (%) 2,3 3,3 4,6 5,3 6,0 6,9 7,1

Rozvody – muž cizinec 479 667 955 1 020 1 155 1 311 1 386

v tom státní občanství: Slovensko 221 140 140 175 198 228 244

Vietnam 32 67 161 190 250 254 219

Ukrajina 7 47 74 102 114 101 121

Německo 35 47 75 71 64 79 81

Rusko 8 41 58 68 58 80 71

Rozvody – žena cizinka 276 390 621 682 803 953 949

v tom státní občanství: Ukrajina 14 94 173 212 271 279 291

Slovensko 139 87 126 129 155 197 205

Vietnam 8 23 82 83 110 132 114

Rusko 20 41 70 74 96 111 113

Polsko 47 52 47 53 29 41 39

Rozvody - oba cizinci 39 24 53 57 86 113 118

Pozn.: Státní příslušnost je zjišťována až od roku 1995, dříve byla zaznamenávána národnost.

Škála zaznamenaných státních občanství je v případě rozvedených mužů širší než v případě žen a

také méně koncentrovaná do velkých skupin. Pět nejčetnějších občanství zahrnuje u mužů 53 % případů,

kdežto u žen až 80 % daných rozvodů. Rozvodů dvou cizinců bylo v roce 2008 u českého soudu ztvrzeno

celkem 118, nejvíce se přitom týkaly dvou státních občanů Slovenska (31) a Vietnamu (13).

Je to naučené chování, které pachatel používá k řešení problémů. Věří, že muž je vůdčím prvkem vztahu a má právo partnerku vychovávat, přetvořit ji k obrazu svému. Násilí užívají ke kontrole partnerky.

Je to jedna z nejčastějších příčin vražd, ale hlavně sebevražd.

Členění:

· intimní násilí - je to většinou násilí mezi manželi, intimními přáteli, homosexuálními partnery či partnery mající spolu dítě

- pachatelem je většinou muž a násilí si plánuje a obětí většinou žena

· neintimní násilí - je to násilí mezi členy domácnosti(nemají mezi sebou žádné vztahy,spojuje je společná domácnost),vztahující se na děti,sourozence, rodiče, prarodiče a širší rodinu

- většina obětí jsou postižení jedinci

Formy:

· fyzické násilí - jsou to facky, kopance, škrčení, rány pěstí, ohrožování zbraní apod.

· psychické násilí =nejčastější projev násilí - má tu výhodu, že na první pohled není vidět

- jsou to nadávky, bezdůvodné obviňování, pokořující poznámky či gesta, podceňování osobnosti, ponižování a zesměšňování ve společnosti, vyhrožování fyzickým násilím, zstrašování, ovlivňování dětí, odepírání spánku či potravy, vydírání sebevraždou, přesvědčuje oběť, že je ta nejhorší, že je blázen a že je odpovědná za násilí apod.

· sexuální násilí - je to nucení k sexu a sex. praktikám, které partnerce vadí, ponižování během sexu, během sexu se snaží zrealizovat své sex. fantazie, kde je žena bezmocná, dává partnerce najevo, že ho vzrušuje představa, že ji znásilní nebo jinak sex. napadne, předstírá rozladěnost, aby si sex na ženě vynutil, praktikování sexu na spící ženě apod.

- důsledky: 1) alkoholismus a narkomanie

2) těhotenství ve věku 13-18 let

3) sebevraždy

4) obezita, bulimie

5) prostituce, riziko HIV

6) psychiatrické a zdravotní problémy

7) ztráta sebedůvěry

- sociální izolace - např. bránění v návštěvách rodiny či přátel, pronásledování, kontrolní návštěvy či telefonáty, nejčastější obvinění: je kurva (pokud má mužské přátele), lesba (pokud má ženské kamarádky), nebo se schovává za mamčinou sukni (pokud má blízký vztah s rodinou)

- ekonomická kontrola - např. omezení přístupu k penězům, neposkytuje finance na provoz domácnosti, má snahu zakázat partnerce práci

- spirituální násilí = bránění oběti ve vyjádření jejích spirituálních nebo náboženských pocitů, zakazuje jí navštěvovat náboženské obřady či budovy, zesměšňuje víru, tradice či kulturu oběti

- homofobní násilí - vyhrožování oběti prozrazením její homosexuality a zároveň její zesměšňování

- oběť toto násilí trpí ze strachu ze ztráty dětí, práce, rodiny, podpory gay/ lesbické komunity a ze strachu z násilí od veřejnosti

- imigrační násilí - pachatel ničí potřebné dokumenty k imigračnímu řízení, odmítá oběti pomoc v tomto řízení, zesměšňuje status imigranta

- destruktivní činy - rozbíjení či házení předmětů

Fáze:

1. růst napětí v rodině způsobené různými stresy, návykovými látkami apod.

2. fyzický útok - neustále se stupňuje

3. období druhých líbánek a lítosti - pachatel se neustále omlouvá, stará se o oběť, následuje návrat k partnerovi

4. rozchod - někdy se stane, že se oběť rozhodne opustit pachatele, potom následuje období strachu, pochybností, a pokud vše dobře dopadne, tak vyřešení krize a začátek nového života

Tyto fáze se neustále opakují, ale násilí se stupňuje, zatímco doba lítosti se zkracuje.

Oběť

=osoba, která je vystavena psychickému a fyzickému násilí, kdy násilník je posedlý hledáním chyb a nedostatků v chování oběti a tím vytváří pro sebe důvod k trestání této osoby

- z 95% je to žena a ta nejčastěji snáší bití kvůli:

- dětem
- nedostatku odvahy odejít
- finanční nebo jiné závislosti na agresorovi
- strachu
- potlačení vlastní fitness v raném dětství
- vrozené neprůbojnosti

- zakořeněné konformitě
  - naučené roli z původní rodinné buňky
  - nedostatku sebeúcty
  - vlivu masochistických sklonů
  - zastrašování
  - neschopnosti problém vyřešit (není schopna zajistit tzv. krizový plán)
  - obavě z nedostatečné právní bariéry (zákon, který by měl tyto ženy chránit, jelikož týrání je tr. čin, tak pouze zakáže agresorovi, aby se pohyboval v blízkosti této ženy a v nejhorším případě mu bude odňata svoboda na 1 rok)
  - veřejné mínění jako např. narážky ze svého okolí, že se jedná o chybu oběti
  - má podlomené sebevědomí, většinou cítí vinu za násilí a stydí se za něj, trvale frustrována dlouhodobým neuspokojením základní potřeby - pocitu bezpečí
  - pro naši společnost je zcela běžné nechat oběť (většinou ženu) napospas násilníkovi.
  - většina obětí v tomto vztahu vydržela několik let (jedna žena to zdůvodňuje takto: „Víte, je těžké pochopit, že ty ruce, které vás hladily, vás bijí.“)
  - žena se také může stát obětí, pokud nepřestane po porodu dítěte chodit do práce - případ z deníku Právo:
- „Život paní Moniky se změnil v peklo ve chvíli, kdy se manželům narodilo děcko. Muž nebyl s ničím spokojen, neustále hrubě nadával a manželku bez příčiny bil. Vymyslel si dokonce

celou škálu trestů. Za usnutí u televize deset trestných bodů, za nehospodárnost /upekla o koláč víc/ také deset, za okamžité neuposlechnutí příkazů 20 a tak to šlo stále dokola. Po překročení hranice 300 bodů následoval trest. Pan inženýr ovázal bezmocné ženě ruce a nohy drátem, který zasunul do zásuvky .“

- obětí je nejčastěji žena:

· citově založená žena se sklony k idealizování svého partnera

· žena, která je na muže existenčně odkázána

· osoba, která má snížené sebevědomí např. z důvodu nadváhy po porodu, výšky, barvy vlasů, rasy, ale také vsugerované neexistující handicap /vypěstované z dětství /,spíše typ introvertní, ale zde to není jednoznačné

· nižší vzdělání než má partner

· původ, někdy i jen to, že má ženské pohlaví

- u týraných žen se projevuje tzv. konformita, což je vědomé i nevědomé podrobení se nátlaku soc. skupiny v oblasti postojů, názorů, chování. Spočívá ve snaze dosáhnout klidu cestou nejmenšího odporu. Tyto oběti sami sebe přesvědčují, že omezení svobody, vlastních názorů, odříkáním se protestů proti násilí dosáhnou klidu v rodině.

-masochismus- mylný je názor, že masochismus se projevuje pouze v sex.oblasti

= široké spektrum jevů, jak normálních tak patologických, zaměřených na motivované sebeničení a vědomé nebo nevědomé potěšení z utrpení. Oběť často má pocit, že je se svým utrpením sama a myslí si, že se ochrání tím, že zničí sebe či alespoň své vědomí.

-reakce - každá oběť reaguje na násilí jinak a některé z nich jsou rozděleny takto:

· pocit opuštěnosti

- neschopnost koncentrace a jasného myšlení

- pocit neskutečna

- zhoršené chápání a interpretování informací

- kolísání od naprostého zoufalství a strachu k euforické veselosti

- ztráta sebedůvěry

- potřeba být sám

- pocit nejistoty

- panika

- rostoucí podezíravost

- zvýšená potřeba péče a ohledů

- 5 vět, kterými můžete oběti pomoci: 1)Bojím se o vaše bezpečí.

2)Bojím se o bezpečí vašich dětí.

3)Bude se to zhoršovat.

4)Jsme připravení pomoci vám, až budete připravena odejít.

5)Zasloužíte si něco lepšího.

- sociologický profil oběti - čím větší příjem, tím se výskyt domácího násilí snižuje

- nejvíce mezi manželi a nejméně mezi dětmi a rodiči

- průměrná doba násilí: 4-13 let

- handicapované ženy jsou týrány více než ty zdravé, co se týká sex. násilí jsou na tom hůře ženy zdravé

- psychologický profil oběti(pocity obětí):
  - Cítí se sociálně izolovaní, opuštění, rozpolcení, zmatení,deprese,neexistence řešení.
  - Trpí pocity viny, obvinují se z vyprovokování a zodpovědnosti za násilí.
  - Mají pocit bezmoci a pocit, že nemají kontrolu nad danou situací.
  - Jsou v rozpacích,pokud mají přiznat, že jsou týráni nebo že zůstávají v násilném vztahu
  - Trpí nízkým sebevědomím, věří v to, že nejsou schopni přežít bez cizí pomoci.
  - Věří v mýty o domácím násilí, věří v tradiční stereotypní role muže a ženy.
  - Popírají hněv zapříčiněný týráním, ale jsou schopni vybuchnout kvůli maličkostem.
  - Často jsou v depresi a nebo se bojí.
  - Upřednostňují potřeby dalších členů rodiny před svými potřebami.

- Zažívají stresové reakce s psychologicko-fyziologickými komplikacemi(únava, vyčerpání, bolest zad, bolest hlavy, nespavost).

- oběť většinou o násilí lže, protože:

- Chce chránit partnera.

- Domnívá se, že její zranění nejsou nijak závažná.

- Má strach, že přijde s odchodem partnera o peněžní zabezpečení a emocionální oporu.

- Podlehne tlaku rodiny, aby žalobu nepodávala-obává se, že podáním žaloby přijde o podporu kulturní, etnickou, náboženskou či jinou.

- některé následky domácího násilí:1)Posttraumatická stresová porucha = dlouhodobá reakce(rozvoj do půl roku od události) na mimořádně intenzivní stresové události

- znaky a symptomy(musí přetrvávat alespoň měsíc a způsobovat závažné problémy v os. nebo prac. životě):

- Znovuprožívání(jeden nebo více následujících příznaků):

- vzpomínky na událost

- opakované stresující sny a znovuprožívání dané události.

- Vyhýbání se(tři nebo více následujících příznaků):

- vyhýbání se myšlenkám, pocitům nebo konverzaci o dané události.
- neschopnost zapamatovat si podrobnosti dané události a těšit se z činností, které nás dříve bavily, neschopnost tyto činnosti vykonávat
- pocit izolovanosti nebo odcizení se rodině a přátelům.
- Rozrušení(dva a více následujících příznaků):
- problémy s usínáním nebo spánkem.
- výbuchy hněvu a podrážděnost.
- problémy se soustředěním.
- pocit „přílišné ostražitosti“
- nepřiměřená lekavost.

2) Syndrom týrané ženy (podkategorie post traumatického stresového symptomu) = stav, který nastává, pokud byla oběť vystavena traumatické události a má neodbytné vzpomínky, fantazie, traumatické sny a záblesky ze dne, není schopna běžného fungování, je ochromena, vyhýbá se věcem připomínajícím událost, žije v permanentním strachu, je nadměrně citlivá a má neobvyklé reakce na normální podněty

- psychologické fáze syndromu týrané ženy:

- Popření-oběť odmítá přiznat sobě i okolí, že je týrána a mluví o týrání jako o nehodách a náhodách či jednorázovém úletu partnera, kterého za každých okolností obhajuje

- Vina-přiznává, že něco není v pořádku, ale viní z toho sebe (není dost dobrá, má povahové vady, není schopná splnit partnerovo očekávání)

- Osvícení-přiznává, že nikdo není sám zodpovědný za násilí na něm páchaném, ale zůstává s partnerem s vírou, že se vše změní

- Zodpovědnost-ví, že se partner nezmění a je schopna začít nový život

3) Stockholmský syndrom (Solidarizující chování ženy vůči pachateli) - jako následek letitého domácího násilí může v některých případech dojít k domnělému solidarizujícímu chování ženy s mužem/pachatelem, a to až k zapírání uskutečněných tr. činů.

- může patřit ke strategiím přežití, jestliže jsou zde následující podmínky:

- je ohrožen život oběti

- oběť nemůže utéct a nebo si myslí, že nemůže utéct

- oběť je izolována od ostatních lidí

- pachatel se chová vůči oběti čas od času vstřícně

- dopad domácího násilí na oběť:

- zvýšená psychická zranitelnost
- ztráta sebevědomí
- ztráta životních iluzí, o které se opírá duševní stabilita
- pocit bezmoci
- intenzivní pocit viny, sebeobviňování
- nápadná oddanost vůči trýzniteli (u dětí se v této souvislosti používá i výraz „psí oddanost“)
- emocionální labilita
- vymizení radosti ze života, ztráta osobních perspektiv
- získaná nedůvěra ve vlastní síly
- sebezničující či depresivní ladění

Pokud je obětí dítě, zaostává ve vývoji, chová se agresivně, nebo jsou naopak přehnaně slušné, jsou nedůvěřivé, mají problém poznat, co je dobré a co ne a je u nich zvýšené riziko sebevraždy, užívání drog a alkoholu a předčasného otěhotnění.

-dopad: a) na ženu se závislostí - pachatel podporuje její pocit viny za užívání drog, ohrožuje ji zbraní za užívání či neužívání drog, brání jí v navštěvování protidrogových léčeben, nutí ji k prostituci a sexu

b) na imigranta - rozbíjí jí věci ze země původu, schovává jí důležité doklady, posílá lživé dopisy jejím příbuzným, rasisticky ji napadá, brání jí v návštěvě rodiny a příbuzných

c) na teenagery-toto násilí je páchané mezi teenagery navzájem (většinou mezi mladistvými páry), používají zastrašující či ponižující taktiky, aby prosadili svou vůli, nepoužití ochrany

Charakteristika násilí, agrese, agresivity

Agrese - významový pojem má dvě různá emoční zbarvení, která jsou protikladná: 1) jednání směřující k přímému poškození druhého

2) chování člověka, které směřuje k dosažení určitých výhod a prosazení cílů, které si člověk naplánoval a kterých chce aktivně a cílevědomě dosáhnout

- dělení: 1. otevřená agrese, přímý útok, buď jako slepá nebo cílová "brachiální", nebo jako "socializovaná" agrese,

2. zastřená agrese, její směr není jasně patrný a může mít formy: symbolická nebo kontrárně skrytá,

3. zástupná a nesměruje k vlastnímu podnětu /důvodu/, ale k náhradnímu objektu "obětnímu beránku", "hromosvodu",

4. invertovaná agrese, agrese vůči sobě z vědomých nebo podvědomých tendencí, sebepotrestání, v extrémních případech vedoucí až k sebevraždě.

Agresivita = souhrn tendencí a pudů, jimiž se živá bytost prosazuje a staví proti expanzi jiných organismů.

- teorie: 1) Freudova - lidé čerpají ze dvou zákl. zdrojů energie, kterými jsou: a) životodárné a o rozkoš usilující libido

b) thanatos - destruktivní instikt smrti(patří sem agresivita)

- z toho vznikají zřejmé rozpory v lidském chování vyvolané právě konflikty mezi těmito dvěma energiemi

- Ve Freudově teorii se pud agrese pokládá za základní a souvisí s pudem smrti. Obvykle je zaměřen na ničení okolí, ale může se obrátit i sám proti sobě /masochismus/.Podle Freuda je pramenem agrese pud zemřít s cílem destrukce.Podle Freuda se náš smysl pro morálku formuje především v sebeomezeních, která si malé děti vštěpují v oidipovské fázi vývoje, často prostřednictvím rodičovské výchovy.některé děti si tato omezení nevytvoří nebo přesněji řečeno, nemají potřebu, takže jim základní smysl pro morálku chybí. Tito psychopaté jsou považováni za uzavřené a bezcitné jedince, kteří si libují v samoúčelném násilí. Po určitém průzkumu se potvrdilo, že existují rozličné formy kriminality a vše nelze přisuzovat těmto osamělým střelcům.

Násilí = čin, který způsobí druhému bolest nebo ho poškodí

- výrazové formy: · zjevné a skryté,

· verbální a tělesné,

· otevřeně projevované a přenesené.

Agresor = ten,kdo provádí, provedl agresi.Je agresivní ke svým nejbližším,ale na veřejnosti vystupuje jako gentlemanský, příjemný, přátelský, nebo zase naopak tichý, slabý, jemný člověk.Tento stav je výsledkem buď závažné psychické poruchy nebo důsledkem výchovy či deficitu.

2)Lorenzova teorie - Agrese je důsledkem vrozených, genetických faktorů, které vyvolávají automatické nepřátelské reakce namířené proti druhým.system teorie agresivity je zde založen na množství energie, která se v jednotlivci hromadí, dokud nedojde ke spuštění. Zde se jednoznačně hovoří o tzv. "spouštěcím mechanismu". Lorenz přirovnává hromadící se agresivitu v člověku ke kapající vodě do nějaké nádrže, kdy při dosažení určité hladiny, agresivita přeteče. Pokud se člověku umožní, aby se tzv. "vybil" jakýmkoli jiným společensky akceptovatelným způsobem, dojde dle Lorenze ke spotřebě této agresivní - negativní energie.

- byla vyvrácena dvěma vědci, kteří dokázali, že opakované uvolňování agresivity ji naopak stupňuje. Tato teorie je potvrzena studiemi násilníků, kteří používají prvky brutality, bití žen a psych. či fyz. násilí.

Fitness = schopnost být ve všech směrech lepší než ostatní a je pouhou variantou agrese. je dosažitelná pouze agresivním jednáním. V český překlad: přežití (není přesné).

Agresivita a pohlavní rozdíly - za agresivitu může mužský pohlavní hormon testosteron. Ženy ho mají také ale v mnohem menším množství než muži (nejvíce ho mají po přechodu). Z tohoto vyplývá, že muži jsou mnohem agresivnější než ženy.

Agrese – frustrace - další teorií vzniku agrese je to, že vzniká tehdy, když jsme frustrováni ve svých snahách dosáhnout nějakého cíle, nebo uspokojit nějakou potřebu. Může to být způsobeno třeba běžnými společenskými konvencemi, např. dlouhým čekáním ve frontě, či časovým skluzem v dopravní zácpě, v domácím prostředí např. studenou večeří atd. ..., stáváme se nepřiměřeně agresivními. Muži, kteří se dle průzkumů nadace Rosa uchylují k násilnému chování

Rozvod se v naší společnosti stal zcela běžnou záležitostí. Rozvod (ne-li vlastní, tak blízkých) a jeho perspektiva otřásl pocitem bezpečí u většiny lidí.

Rozvod je jednou z největších zkoušek v životě člověka. Klade nesmírné nároky jak na psychiku rodičů, tak i (a to především) na psychiku dětí. Existuje jen velice malé procento dětí (jestli vůbec nějaké), které by rozvod rodičů negativně nezasáhl. Některé se s ním vyrovnají lépe, jiné hůře, všechny však nějak poznamená. U některých dětí pak zůstávají trvalé následky, jež mohou značně ovlivnit jejich budoucí život. Člověk se v naší společnosti nemusí příliš rozhlížet, aby příklady takového poznamenání našel. Přesto však není třeba podléhat přílišnému pesimismu a beznaději, co se týká rozvodové problematiky, protože existují i mnohé účinné cesty, jak zmírnit dětem jejich bolest a omezit negativní dopad rozvodu na jejich psychiku.

Toto téma jsem si vybrala především proto, že rozvod je problém, který se vyskytuje v naší společnosti až příliš často a který má či měl velký vliv na ohromnou část jejich členů. K zabývání se tímto problémem mě motivovala též skutečnost, že rozvod rodičů potkal mnoho mých blízkých přátel a já jsem byla svědkem ničivého vlivu této události na jejich psychiku. Začalo mě proto zajímat, zda existuje řešení rozvodové situace, které by trápení dětí buď úplně zamezilo nebo je alespoň z velké části zmírnilo, a v čem toto řešení nejmenšího zla spočívá.

V této práci bych chtěla shrnout vlivy rozvodů na psychiku a chování dětí a také alespoň zčásti ukázat, jak lze jejich negativní dopad na dítě zmírnit. Jelikož je v naší společnosti přibližně devět z deseti dětí z rozvedených rodin svěřeno do výhradní péče matky, chtěla bych

se zabývat především tímto typem porozvodového uspořádání se všemi jeho výhodami i nedostatky. Přesto bych nerada opomenula případy výhradní péče otce či společné péče obou rodičů a jejich kladné i záporné vlivy na dítě. Doufám také, že se mi podaří přiblížit problematiku toho, jak by mělo porozvodové uspořádání vypadat, aby na dítěti zanechalo co nejmenší následky. Co bych touto prací chtěla zdůraznit, je, že dítě se stává často jednou z nejtěžších obětí rozvodu, přestože na něm nenese sebemenší vinu, a že záleží jen na rodičích, jestli mu jeho pozici usnadní či ztíží.

Teoretická část

Výhradní péče matky

Reakce dětí na rozvod

Pro všechny děti v péči jejich matek je rozpad rodiny smutným a tísnivým zážitkem. V prvních týdnech a měsících po rozchodu rodičů a poté, co otec z domu odejde, jsou u všech dětí patrný nějaké negativní reakce. Ne každé dítě reaguje stejným způsobem, ale jisté symptomy stresu se objevují velice často. V reakci na odloučení rodičů děti cítí zlost, zmatenost a obavy, vyžadují více pozornosti od svých rodičů a učitelů, začnou plakat pro maličkosti a pláčou častěji. U starších dětí se mohou vyskytnout stesky na tělesné nevolnosti, jako jsou bolesti hlavy a bolesti žaludku, pro které nemůžeme nalézt žádnou organickou příčinu. Často tyto (velmi reálné) bolesti překrývají tajený vztek či touhu po větší míře laskavé pozornosti.

Malé děti často procházejí tím, co psychologové nazývají regresí?, jako reakcí na stres z rozvodu. To znamená, že chování dětí, když zápasí s tím, aby se vyrovnaly s rozruchem v rodině, se stává méně zralým. Tak se například může objevit noční pomočování nebo dumání palce. Jako by se tyto děti chtěly vrátit k dřívějšímu období svého života, kdy se cítili bezpečněji.

Většina rozvedených rodičů téměř bez výjimky přehlídí či podceňuje rozsah, závažnost a trvání traumatu dítěte způsobeného rozvodem. Bez ohledu na závažnost traumatu dávají rozvedení rodiče přednost víře, že jejich dítě příliš netrpělo a že jakékoliv reakce, které u něj vidí, jsou pouze přechodné. Téměř univerzální nutkání rodičů je mít už to všechno za sebou?, a to co nejdříve, přestože to znamená ignorovat psychická traumata. Většina rodičů chce na rozvod pohlížet jako na jednorázovou záležitost, která při nejhorším u jejich dětí způsobí sice negativní, ale krátké reakce. To platí zejména o rodičích, kteří o rozvod žádali a chtějí oslabit svůj pocit viny tím, že minimalizují útrapy dětí. Většina rodičů věří obecně rozšířené domněnce, že děti jsou tak odolné, že se mohou lehce otřepat z jakékoliv krize, včetně rozvodu. Není tomu tak. Je známo, že oběti traumatu mohou někdy fungovat zcela dobře v oblastech, které nemají s jejich traumatem žádnou spojitost. Podobně děti z rozvedených

manželství mohou vynikat v řadě oblastí, avšak mohou v sobě nosit skryté problémy se sebehodnocením a s mezilidskými vztahy, které se nemusí projevit po řadu let.

Dokonce i dětem z rozvedených manželství, kterým se podaří uniknout dlouhodobým problémům, to trvá asi tak dva roky, než znovu získají svoji psychickou rovnováhu. V této době jsou vystaveny celé sérii změn, které se zvětšují a zahrnují mnoho aspektů života.

Více než polovina dětí z rozvedených rodin s výhradní péčí matky má pocit, že třebaže se před rozvodem rodiče často hádali a v rodině panovala špatná atmosféra, nejsou na tom po rozvodu jejich rodiny lépe. I když se jim vede docela dobře, dali by ve většině případů přednost otočit ručičkami hodin nazpět a vrátit se do předrozvodové rodiny i přesto, že si pamatují většinu problémů

Ještě větší podíl dětí, asi tak čtyři z pěti, chová naději, že se jejich rodiče znovu sblíží. Rozvodem se totiž dá do pohybu řada nevídaných změn, které jsou překážkou pro štěstí dítěte otec se odstěhuje z domu, matka stále nemá čas, protože musí více pracovat (peněz je vždy málo), rodina se přestěhuje z domu a z prostředí, které bylo dítěti známé do menšího bytu, rodiče na sebe křičí a hádají se ještě více než dříve. Co na dítě působí nejhluběji, ačkoli se o tom většinou nemluví, je šokující vědomí, že láska netrvá věčně. Rodiče tu kolem dítěte nejsou navždy. Jedna z nejdůležitějších jistot, se kterou děti počítají, je stálá přítomnost a ochrana jejich rodičů. Rozvod jim tuto jistotu vezme. A zanechává oprávnění k nedůvěře ve stálost lásky.

To pak handicapuje děti později v životě, když se začínají vyvíjet jejich vlastní vztahy. Když se manželé žijící v konfliktním manželství dozvědí o problémech dětí v domácnostech s výhradní péčí matky, mohou si nakonec položit otázku, nemají-li setrvat v manželství pouze pro dobro dětí. Myslím, že by skutečně měli udělat vše, co se dá, aby se manželství zlepšilo a aby tím sobě i dětem ušetřili bolest rozvodu. Dalším mocným argumentem proti rozvodu by mělo být snížení životní úrovně dětí. Na druhé straně však děti, které žijí ve výhradní péči matky, na tom nemusí být nutně hůře než ty, které zůstávají ve špatném domově se dvěma rodiči, naplněném stálými konflikty a napětím. Rozvod může také znamenat pro děti pozitivní změny. Zcela jistě pro ty, které jsou chronicky zneužívány svými otci.

Asi pro 50-70% dětí nezanechává rozvod žádné viditelné trvalé jizvy na psychickém vývoji. Přesto však stále zůstává 30-50% dětí, které trpí dlouhodobou pozorovatelnou škodou, jejíž stopy lze vysledovat až k rodičovskému rozvodu.

Dlouhodobé problémy dětí ve výhradní péči

matky:

Psychologická poškození dětí vyrůstajících v rodinách s výhradní péčí matky mohou získávat různé formy: nejistotu z hlediska sexuální role, omezení schopnosti vytvářet intimní vztahy, depresi, úzkost, nedostatečné sebeovládání a - průvodce téměř všech emocionálních problémů a poruch chování ? nízkou míru sebeúcty, nízké sebehodnocení.

a) Sebeúcta

Sebeúcta je psychologická charakteristika, která by se dala též popsat jako reputace, kterou má člověk sám u sebe. Říká-li člověku vnitřní cit, že je osoba schopná a cenná, pak má sebeúctu vysokou ? a naopak. Když si uvědomíme okolnosti, které jsou nejpříznivější pro rozvoj zdravé sebeúcty, snadno porozumíme, proč jsou děti z rozvedených rodin v tomto směru postiženy. Sebeúcta rozkvétá, když vztah rodičů k dětem je vztahem vřelé, chápající a pozitivní pozornosti. Pro rodiče, kteří procházejí rozvodem, jsou však tyto vlastnosti nedostatkovým zbožím.

Zahlceni svými vlastními starostmi, smutkem a hněvem mají rozvedení rodiče alespoň po určitou dobu vážně ochromenou schopnost reagovat na děti optimálním způsobem. Ve spoušti, kterou zanechá rozvod, mají matky samoživitelky zvýšený sklon k hubování, kritizování a trestání svých dětí. Čím depresivnější je taková matka, tím obtížněji bude dětmi pozitivně zaujata. Může se od dětí odtáhnout, někdy se i ponořit do výru aktivit mimo domov, a to vše v úsilí zlepšit svůj trýznivý vnitřní stav.

Děti, zejména mladší, nerozumějí depresím starších. Když se matka zdá nepozorná, vlažná, málo citová, mohou se její děti domnívat, že udělaly něco, co jim matku vzdálilo. Podobně na sebe děti vztahují nepřítomnost otce, jakoby to byla jejich vina, že se rodiče rozvedli.

Je samozřejmé, že čím dříve matka získá svoji původní emocionální rovnováhu a čím více je fyzicky a emočně dostupná, tím lépe se bude dětem dařit. Otec, podle toho, jakým způsobem zařídí a povede svůj vztah k dětem, jim může jejich trápení buď zmírnit, nebo zhoršit. Bude-li je vidět často, bude-li ve vztahu k nim spolehlivý, udrží-li s nimi úzký vztah a bude-li se o ně starat, ujistí tím děti, že ztráta lásky v jejich rodině se nerozšířila i na ně.

Na druhé straně, má-li otec s dětmi jen omezený kontakt, zklamává-li je opakovaně tím, že je vyzvedává pozdě, nebo zruší-li původní domluvu na společné trávení času úplně, pak děti dospějí k přesvědčení, že otec si jich už mnoho necení. Od toho je jen malý krůček k pocitům nízké ceny. Většina dětí začne pociťovat chybu spíše u sebe, než aby si začaly myslet, že jejich otec je špatný jako rodič. Odborníci radí rodičům, aby dětem zdůraznili, že rozvod je záležitostí mezi maminkou a tatínkem, tedy záležitostí dospělých, a že s dětmi se nikdo nerozvádí a že jsou stále milovány.

Nízká míra sebeúcty pochází také z pocitu hanby spojené s rozvodem. Rozvod může pro děti znamenat, že jeho rodina není tak dobrá jako rodina úplná a tak že ani samo dítě není tak dobré jako ostatní. Skutečnost, že mnoho vrstevníků je též z neúplných rodin, děti často příliš neuklidní. Nezáleží totiž pouze na pocitu odlišnosti od ostatních, ale děti se také většinou identifikují s pocitem hanby u svých rodičů. Rozvod znamená, že své selhání a selhání našeho vztahu vyhlásíme veřejně. Nevyhnutelný pocit hanby se jen málo tlumí tím, že mnoho jiných selhalo před námi. Pocit osobního selhání a ztráta společenského postavení provází rozvod téměř vždy a zasahuje jak dospělé, tak i děti.

b) Maskulinita

Sebeúcta dítěte je úzce spojena s jeho pocitem, jak přiměřeně naplňuje mužskou nebo ženskou roli. Největší pravděpodobnost, že budou chlapci v tomto směru handicapováni je u těch, kteří jsou deprivováni ve vztahu ke svým otcům. Platí to zejména tehdy, kdy k rozvodu došlo ještě předtím, než dítě začalo chodit do školy: průměrný

chlapec ve výhradní péči matky se cítí a jedná méně mužsky než chlapec, jehož rodiče se nerozvedli. Když se takto poznamenaného chlapce zeptáme, jakým činnostem, hračkám a případným povoláním v budoucnu dává přednost, pak jeho volby mají méně společného s jinými malými chlapci a více společného s malými dívkami. A nejen jeho myšlenky jsou jiné. Ve skutečnosti si i více hraje s děvčaty a mladšími dětmi než s chlapci, jejichž otec žije doma. Dává i přednost těm typům her a činností, které se líbí malým dívkám.

Kdyby šlo o pouhé odmítnutí konvenčního maskulinního chování, nebylo by na tom nic příliš zlého, avšak chlapci ve výhradní péči matky, kteří se vyhýbají tradičnímu maskulinnímu chování, nevolí takové chování vědomě. Zcela naopak. Tito chlapci by chtěli být jiní, ale nevědí jak, nebo jsou příliš nejistí a nemají odvahu to zkusit. Jsou většinou velmi závislí na svých matkách, nejistí v jednání s vrstevníky mužského pohlaví a často jsou jimi zastrašováni. I když si zkoušejí hrát s jinými chlapci, bývají ignorováni nebo odmítáni a důsledkem toho také velmi nešťastní, osamělí a plní pocitu odcizení. Jsou méně asertivní a více závislí na svých spolužácích. Od různých tělesných a soutěživých aktivit spíše plaše ustupují a vyhýbají se sportům vyžadujícím kontakt.

Matka, která má svěřeného syna do výhradní péče, může povzbuzovat a odměňovat jeho nezávislé a zkoumavé chování. Je také důležité, aby podporovala synův vztah k otci tím, že projeví k otci kladné postoje a usnadní setkávání syna s ním. Na neštěstí mnoho takových matek svého syna od nezávislého chování odrazuje a podobné projevy potlačuje a omezuje. Začínají se něčeho obávat, když se chlapec zapojí do nějakých dobrodružných, hlučných či nespoutaných aktivit. Veřejně kritizují otcovské kvality svých bývalých manželů. Je-li matka ustrašená a omezuje-li aktivní a asertivní chování svého syna a otevřeně ponižuje otce, pak je větší pravděpodobnost, že její chlapec se stane plachým, nadměrně závislým a nejistým v pocitech své příslušnosti k mužskému pohlaví. Otec, který nemá syna ve své péči, mu však může pomoci tím, že se s ním bude často stýkat a že se vynasnaží, aby vzájemný vztah zůstal úzký a vřelý. To zvýší pravděpodobnost, že se s ním syn bude identifikovat. U chlapců, kteří nemají častý kontakt se svými otci, je zvýšená pravděpodobnost, že budou nejistí ve své maskulinitě. Toto větší riziko nejisté maskulinní identity u chlapců ve výhradní péči matky má své kořeny nejen v pouhé nepřítomnosti otce. Je zde vliv i jiných faktorů, jako jsou matčiny postoje a chování. I když se matka samoživitelka snaží být svým dětem matkou i otcem ze všech sil, některé věci takové matky svým synům dát nemohou. Jednou z nich je silná maskulinní identita.

c) Intimní vztahy

Aby člověk dokázal zakládat a prožívat úspěšné intimní vztahy, potřebuje k tomu mít určité vlastnosti a mít jistá přesvědčení, z nichž většina bývá formována právě rodiči. Jsou to především přesvědčení o naší vnitřní ceně jako partnerů, důvěra v lásku toho druhého, dostatečné citové odpoutání od našich rodičů, tak abychom byli psychologicky k dispozici k úzkému vztahu s jiným dospělým, a schopnost účinně řešit konflikty, které v intimních vztazích nevyhnutelně vznikají.

Ústředním psychologickým úkolem adolescence a rané dospělosti je vytvoření vztahů k příslušníkům druhého pohlaví. Otcův zájem, podpora a dosažitelnost dávají synovi zřetelnou výhodu ve společenském styku se ženami. Šance mladého muže na úspěšnost jeho manželství je větší, těšil-li se vřelému a úzkému vztahu se svým otcem a viděl-li harmonický vztah mezi svými rodiči.

Je-li pro matky samoživitelky těžké dát svým synům maskulinní sebedůvěru, pak je pro ně téměř nemožné vychovat dívky, které mají hlubší důvěru ve svoji atraktivnost vůči mužským partnerům. To je ve velké míře role otce. Dojde-li k tomu, že otec nefunguje ? ať již svými postoji, chováním či nedostatkem zájmu o dceru ? pak je zvýšená pravděpodobnost, že dcera bude mít obavy a pochybnosti o své atraktivnosti jako ženské partnerky, bude mít pochyby, že by ji nějaký muž mohl milovat pro ni samu a může mít obecnou nedůvěru v muže. Bude také méně pravděpodobné, že najde uspokojení v lásce. Dokonce i u problémů s dosažením orgasmu v manželském svazku lze vystopovat určité souvislosti s nepřítomností otce v útlém dětství.

Dívky, které vyrůstaly v rodině bez otce, mají zřetelně větší potíže dosáhnout pohody ve vztahu s muži. Stojí je také více času a námahy vzbudit u mužů pozornost než dívky z rodin úplných. V jejich volném čase je lze nalézt častěji na místech, kde se zdržují chlapci. Na schůzky s partnery začínají chodit mladší a jsou také více aktivní sexuálně. Podle výzkumů se tyto dívky většinou dříve vdají, při sňatku bývají často již těhotné. Jejich manželé jsou častěji muži s nižším vzděláním, nepříliš úspěšní ve společnosti. Důsledkem toho tyto dívky cítí ve svých heterosexuálních vztazích více obav a méně uspokojení, mají obavy, že by je mužští partneři mohli zranit, opustit, zradit.

Z toho vyplývá, že cítili-li se dívka odmítnuta prvním mužem svého života ? svým otcem ? pak všechna další setkání s muži jsou ovlivněna touto událostí, jsou plna obav a podezření. Co může napomoci jsou dobré vztahy s jinými muži ? s nevlastním otcem, který se opravdu stará, se starším bratrem, dědečkem, strýčkem, učitelem či psychoterapeutem. Přesto však obavy příliš často zůstávají. Podobně jako dívky mají i chlapci vychovaní v rodině s jediným rodičem problémy dosáhnout naplnění v heterosexuálních vztazích. Třeba i deset let po rozchodu rodičů je velká část těchto mladých

mužů osamocena a má za sebou jen velice málo trvalejších heterosexuálních vztahů (pokud vůbec nějaké). Ze strachu z odmítnutí jsou k ženám velmi zdrženliví, nesnaží se příliš ženu dobývat a při sebemenším náznaku nezájmu se ihned stáhnou. Bojí se otevřít a důvěřovat

druhému často ani pořádně nevěří v lásku, protože si pamatují bolest svých rodičů, když se vztah začal vyvíjet proti nim. Zdá se, že jak muži, tak ženy z rozvedených rodin očekávají a obávají se, že jejich vlastní citový život, že i jejich vztah selže. Rozvod tak může zanechat smutné dědictví předávané z generace na generaci. K problémům v intimních vztazích zakoušených dětmi vychovávanými u rozvedených matek podstatným způsobem přispívá

nadměrná závislost na matce. Otec pomáhá dětem k psychologickému odpoutání od matky tím, že nabízí dětem bezpečný vztah na matce nezávislý, a tím, že funguje jako určitý nárazník mezi dětmi a matkou. Bez otcovy přítomnosti je pro děti obtížnější dosáhnout nezávislosti v psychické pohodě.

Místo toho, aby se odpoutávaly postupně, buď se této ústřední úloze adolescence vyhýbají tím, že lpějí na bezpečí a jistotě domova, nebo proklamují svoji nezávislost dramatickým, často nezralým způsobem. To někdy zahrnuje převedení závislosti z matky na partnera či partnerku. Avšak bez opravdového pocitu psychické samostatnosti je jejich snaha o vybudování zralých mezilidských vztahů odsouzena k nezdaru. Jedním z hlavních znaků životaschopného a zdravého intimního vztahu dvojic je jejich schopnost úspěšně řešit konflikty, které nutně vznikají. Děti se pozorně dívají, co jejich rodiče dělají s konfliktem.

O mnoho let později, když musí řešit vlastní manželské potíže, čerpají z těchto raných lekcí. Může to být i jeden z důvodů, proč děti z rozvedených rodin s větší pravděpodobností volí rozvod jako odpověď na své vlastní manželské problémy. Rozvod připraví děti o příležitost, aby zblízka pozorovaly, jak si dva dospělí úspěšně poradí s konfliktem. Přesto je však možné i po rozvodu modelovat pro dítě situace, jak úspěšně řešit konflikt. Pokud má otec kontakt s dětmi, pak spolu potřebují rodiče alespoň minimálně spolupracovat. Je důležité, aby toho byli schopni a snažili se vyhnout nadměrné zlobě. Jejich klidná komunikace po rozvodu může dítěti výrazně pomoci řešit partnerské konflikty v jeho budoucím životě.

d) Citové stavy

Rozvodem děti hodně ztrácejí. Kromě ztráty denního kontaktu s otcem obvykle vidí méně i svoji matku, která věnuje více času výdělku než musela věnovat dříve. Někdy dochází k úplnému přerušení kontaktu s některými příbuznými, jako např. s prarodiči ze strany otce. Mohou také přijít o svůj důvěrně známý domov a jeho okolí, o školy, přátele a dokonce o domácí zvířata. V rodinách s více než jedním dítětem dochází k situaci, že děti jsou připraveny o možnost trávit čas s jedním z rodičů o samotě. Tato skutečnost není běžně známá či uvědomovaná. Sourozenci společně navštěvují svého otce a také se jako skupina vrací ke své matce. Děti ztrácejí pocit rodinné jednotky tak, jak ji znaly předtím. Zvláště stresující je, že rozvod otřese něčím, co děti považují za samozřejmé, totiž že rodiče budou stále někde nablízku.

Mnohé děti dosáhnou po počátečním rozvodovém rozruchu nakonec se svými ztrátami smíří, vyrovnají se s realitou rozvodu a přizpůsobí se reorganizaci rodiny, která nyní žije pod

dvěma střechami, a také tomu, že je nyní v jejich životě více dospělých. Některým dětem se však takové přizpůsobení nepodaří. Rozvod v nich zanechává psychická zranění, jejichž jizvy vzdorují uzdravení i přes delší časový odstup. Jednou ze známek takových zranění a varovným signálem rodičům jsou poruchy v náladě mladého člověka.

Mohou mít podobu trvalého smutku a deprese, nadměrných obav a celkové úzkostnosti či velkých výkyvů v náladě. Zda dítě bude, či nebude depresivní, je dáno řadou okolností. Avšak za jinak stejných podmínek platí, že čím větší ztráta pro dítě, tím je náchylnější k depresi, ať již v dětství nebo později v životě.

Velké množství dětí se ke ztrátě úplné rodiny stále vrací. Se smutkem lpí na snu o úplné rodině. Nejde při tom o příležitostnou fantazii normálního dítěte o životě v idylické televizní rodině, kde se všechny konflikty řeší v lásce během třiceti minut. Děti z rozvedených rodin by obšťastnila mnohem prozaičtější nabídka. Velmi by je lákala možnost být částí třeba obyčejné rodiny, ve které by tatínek a maminka žili pod jednou střechou. Rodiče podceňují důležitost tohoto uspořádání, které děti považovaly před rozvodem za zcela samozřejmé a které postrádají, když je nenávratně pryč. Děti, pokud se s touto ztrátou nemohou vyrovnat, někdy podnikají i zoufalé pokusy s cílem, aby jejich rodiče byly opět pohromadě. Patrně tou nejméně nutnou ztrátou způsobenou rozvodem, která je často přehlížena, je zprerhání vztahů mezi dětmi a prarodiči z otcovy strany. Ve svém přání distancovat se co nejvíce od svého bývalého manžela nedovolí žena kontakt jeho rodičů s jejich vnuky. Dojde-li k takové situaci, pak jde o velmi nešťastné řešení. Prarodiče mohou být totiž cennými pomocníky rozvedených rodin.

V citových výkyvech a zmatcích po rozvodu jsou rodiče až příliš zaměstnání svými vlastními problémy, než aby plně vnímali své děti. To připravuje děti o hlavní zdroj jejich sebeúcty – schopnost vnímat se jako zdroj radosti svých rodičů. Dědeček a babička, o jejichž potěšení z vnuků nelze pochybovat, nabízejí proti takové deprivaci neocenitelnou pomoc. Jinými slovy, prarodiče, kteří zůstávají dětem dostupní, fungují jako bezpečný úkryt před rodičovským nepřátelstvím a dodávají cenný pocit stability. Zejména v případě, je-li manželství prarodičů dobré, děti mnoho získají, stanou-li se svědky dlouhodobého, úspěšného vztahu. Později v životě jim to může pomoci překonat určitý strach z intimního vztahu, strach, ke kterému jsou děti z rozvedených rodin náchylné.

Mnoho dětí vychovávaných v rozvedených rodinách trpí nejen depresí, ale navíc i vyšší mírou úzkosti. Podobně jako jiná traumata pro děti, i rozvod trvale mění způsob, jakým děti přemýšlejí o světě a o svém životě. Dokonce i v domácnostech, kde děti byly svědkem bojů mezi rodiči, je zpráva o rozvodu obyčejně překvapí. Představa dětí, že rodiče tu s nimi budou stále je tak samozřejmá, že je opak prostě nenapadne. Když však jeden rodič opustí domov, mnohé děti už nikdy nezískají ten pocit jistoty, který měli před rozvodem. Nemůžeš-li se spolehnout na své rodiče? základnu svého pocitu bezpečí? nemůžeš se pak spolehnout na nic. Život již není tak bezpečný, tak předvídatelný, tak jistý. Úzkost se může projevat psychosomatickými symptomy, např. častými bolestmi, pro které neexistuje žádný somatický podklad. Může nabýt podoby neurotických návyků, jako je žvýkání tužek, okusování nehtů nebo tiky. Může nabýt formy specifických strachů. U některých dětí se vyvine velmi silná

separační úzkost. Obávají se, že by mohly být ponechány o samotě nebo bez přítomnosti rodičů. Mohou se obávat, že je rodič opustí, že budou uneseny nebo že se rodičům stane nějaká nehoda.

Ve většině případů lze dětskou úzkost zmírnit, zvládají-li rodiče svůj rozvod dospělým a civilizovaným způsobem, čímž zvyšují pravděpodobnost, že se děti přes krizi přenesou dobře. Naneštěstí v mnoha rodinách síla konfliktu po separaci nezeslábne. U dětí vychovávaných v takových rodinách je nejvyšší pravděpodobnost nástupu dlouhodobých psychologických problémů a také zpětného pohledu na dětství jako na nešťastnou pouť. Když se rodiče neustále hádají, ponižují druhého nebo proti němu bojují, často nevnímají bolest, kterou to způsobuje jejich dětem. Přitom jednou z nejspolehlivěji prokázaných souvislostí ve výzkumech v dětské psychologii je škodlivý vliv nadměrného množství rodičovských konfliktů na děti. Když se rodiče navzájem podrážejí, pak děti nevědí, s kým se identifikovat, koho respektovat, komu věřit. Když rodiče ukážou, že při výchově dětí mohou spolupracovat i v případě, že spolu nemohou žít, mají jejich děti pocit, že jsou chráněny, což jim umožňuje, aby pokračovaly v identifikaci s oběma rodiči.

e) Sebeovládání

Často se stává, že děti, které se trápí, zaměřují své problémy navenek, a to ve formě poruch chování.

Krátce po rozvodu vzroste u dětí negativismus, impulsivita, agresivita a neposlušnost. K takovým projevům dochází doma i ve škole. Jak chlapci, tak dívky zlobí více v bezprostředně porozvodovém období. Avšak problémy chlapců bývají vážnější a trvají déle. Dva roky po rozvodu problémy průměrné dívky prakticky mizí a její chování je stejné jako chování dívek z úplných rodin. Ve stejném časovém období se chování průměrného chlapce sice většinou dosti zlepší, ale výrazné problémy v chování dále zůstávají. Podle výzkumů mohou tyto problémy přetrvávat i v době šesti let po rozvodu.

K problémovému chování chlapců a dívek z rozvedených rodin přispívá několik faktorů. Rozvod připraví děti o mnoho věcí a hodně dětí z toho bývá depresivních, zklamaných a zlostných. Mnoho dětí cítí-li se špatně má sklon také špatně se chovat, zejména když cítí, že nad nimi rodiče nemají plnou kontrolu. Ve většině rodin má pro děti otcův zákaz větší váhu než zákaz matčin. Naše kultura to posiluje tím, že dává více autority a moci mužům. Není-li otec doma, děti často cítí oslabení mocenské struktury. Většina dětí cítí, že s matkou jim toho projde více.

V některých případech je zlobení dětí vlastně odrazem špatného chování dospělých. Rozvádějící se manželé jsou na sebe často zlostní a neovládají se. Není nic neobvyklého, když je zlobná konfrontace provázána násilím. Nemohou-li se ovládat dospělí a předvádějí-li to dětem, jak jim pak mohou chtít zamezit, aby nevybuchovaly také?

Chlapci s problematickým chováním nejlépe prospívají v péči rodičů a učitelů, kteří systematicky dodržují pravidla a postupy, jsou vřelí a pečující a mají věci pod kontrolou. Z domovů, kde chyběl otec přichází neúměrně mnoho delikventů. Nejen že existuje silná závislost mezi nepřítomností otce a mužskou delikvencí, ale i mezi mírou recidivity:

delikventi, jejichž otec nebyl přítomen ještě než dosáhli věku šesti let, mají vyšší míru recidivity než ti, jejichž otcové byli doma během jejich dětství.

Souvislost mezi antisociálním chováním a nedostatečnou otcovskou péčí neznamena, že všechny nevydařené vztahy mezi otcem a synem nutně povedou k delikvenci, nebo že pozitivní vztah k otci zaručuje, že dítě se antisociálnímu chování vyhne. Do hry vstupuje mnoho jiných faktorů, včetně ekonomické situace a kvality vztahu chlapce k jeho matce. Avšak věrný, angažovaný, pečující otec je stráž proti antisociálnímu chování, zatímco otec neplnící rodičovské funkce pravděpodobnost delikvence zvyšuje. Ještě dva další faktory jsou zde velmi důležité, zejména pro chlapce. Zaprvé, problémy se sebeovládáním jsou málo pravděpodobné, když rodiče podporují vztah druhého rodiče s dítětem tím, že spolu dobře komunikují, že se vyhnou vzájemnému snižování a když se dohodnou na výchovných prostředcích. Ve skutečnosti to znamená, že rodiče stále vystupují v zájmu svých dětí jako rodičovský tým i přes rozpory, které ukončily jejich manželství. Za druhé, chlapci, kteří se často stýkají se svými otci, se dovedou lépe ovládat.

f) Rozvoj intelektu

Vliv otce na mentální rozvoj dítěte začíná již v pátém až šestém měsíci po narození dítěte. U malých chlapců, kteří mají častější kontakt se svými otci, se začnou mentální dovednosti a zvědavost projevovat dříve než u těch, kteří mají kontaktu méně. Zdá se, že malá děvčátka takový prospěch z kontaktu se svými otci nemají. Otcové ovlivňují intelektuální vývoj svých dcer až o něco později. Intelektový vývoj chlapce je posílen je-li otec dobrým spoluhráčem, schopným udržet chlapcovu pozornost v jeho hrách a umožňujícím hru, která stimuluje hlavně tělesně. Naproti tomu intelektový vývoj děvčete je posílen, poskytuje-li otec dostatek slovní stimulace, jako např. vyprávění a chválu, a reaguje-li na její nabídky společenské intrakce.

Snadno dosažitelný otec pomáhá svému synovi dosáhnout ve škole jeho intelektového potenciálu tím, že slouží jako příklad muže, který úspěšně funguje mimo domov. Avšak bez ohledu na míru vlastní úspěšnosti nebude mít otec týž vliv na intelektový vývoj svého syna, není-li mu nablízku. Nedává mu tak dost příležitostí, aby ho syn pozoroval, napodoboval a aby se s ním identifikoval. Podobně věrný vztah otce a dcery a výraznější otcova očekávání od dcery vedou u žen k vývoji autonomie, nezávislosti, úspěšnosti a tvořivosti. Výsledky a úspěchy dcer může otec nejen podpořit, ale i brzdit tím, že ji zanedbává nebo zneužívá.

Otec hraje velmi významnou roli v tom, čeho jeho děti dosáhnou intelektově nebo ve vzdělání. Vliv jeho působení může být pozitivní nebo negativní. V žádném případě však není nevýznamný a proto je velmi špatné, ztratí-li dítě po rozvodu kontakt se svým otcem.

Kromě rodičovského chování jsou zde ještě jiné faktory, které ovlivní reakci jednotlivého dítěte na rozvod jeho rodičů. Je to věk dítěte, jeho základní temperament, předrozvodová osobnost, a také ekonomický stav rodiny. Tak například za jinak vyrovnaných podmínek můžeme předpovědět, že dítě s vážnými psychologickými problémy nebo s poruchami učení

před rozvodem, dítě, které mělo vždy těžkosti se přizpůsobit změnám a nějaké nepřízni a jehož matka musí pracovat dlouhé hodiny a přestěhovat se do čtvrti s vysokou mírou kriminality, protože otec se vykroutil z povinnosti platit výživné, bude rozvodem zraněno mnohem více než dítě, které bylo před rozvodem dobře přizpůsobené a které zůstává v téže domě a téže škole jako předtím a jehož matka není stresována finančními starostmi.

Je zde ještě jeden faktor, který je významný při úvahách o pravděpodobnosti, že se dítě rozvodu dobře přizpůsobí. Dívky ve výhradní péči matky prospívají nejméně do doby adolescence zřetelně lépe než chlapci, a to doma, ve škole i mezi vrstevníky. Chlapci jsou více zranitelní, a to v několika ohledech. Je zde větší pravděpodobnost, že budou nešťastní, depresivní a stažení do sebe. Hůře vycházejí se svými rodiči, učiteli a vrstevníky. Snáze se dostanou do rozporu se zákonem. Mají více nejistoty co do své sexuální identity. Mají potíže se soustředěním a při práci ve škole se méně snaží. Před adolescencí hrají tedy otcové mnohem větší roli v psychologickém vývoji synů než dcer. Dívkám se také připisuje větší pružnost, větší schopnost se vzpamatovat, chlapcům zase negativnější

vliv rodičovského konfliktu.

Výhradní péče otce

Výhradní péče otce neušetří děti od bolesti rozvodu.

Reagují stejným rozsahem citu a chování jako děti v domovech s výhradní péčí matky. I když každé dítě reaguje poněkud rozdílně, a také mnohé záleží na věku dítěte, některé symptomy se vyskytují velmi často. Patří mezi ně hněv, zmatení, obavy a lítost. Tyto děti se snadno rozpláčou, takže rodiče by častý pláč neměl překvapit. U malých dětí v domácnostech s výhradní péčí otce je větší pravděpodobnost, že se projeví regresivní prvky, jako např. noční pomočování, cucání palce, zvýšená potřeba pozornosti od rodičů a od učitelů. Reakce tohoto druhu bývají většinou však pouze dočasné.

Také ne všechny změny jsou negativní. Někteří otcové s výhradní péčí (stejně jako některé matky), kteří opustili velmi stresující manželství, tvrdí, že jejich děti byly po rozchodu rády a cítili úlevu. U některých dětí se také v době rozchodu rodičů může objevit více sebeovládání a dospělého chování. I přes zprávy o některých pozitivních důsledcích zůstává jasné, že rozvod rodičů je pro většinu dětí hlavní stresující událostí v životě. Rodiče by také měli očekávat široké spektrum reakcí. Jasné je také to, že v domovech s výhradní péčí otce nejsou tyto reakce nijak horší než v domovech s výhradní péčí matky.

Stejně jako v rodině s matkou samoživitelkou i v rodině s výhradní péčí otce si většina dětí myslí, že situace před

rozvodem byla jednoznačně lepší a ještě více jich doufá, že se rodiče dají opět dohromady. Ať dítě zůstane s kterýmkoli z rodičů, nahlíží skoro vždy na rozvod jako na nevídaný zásah do svého života a druhý z rodičů chybí dětem stejně ať jde o matku či o otce.

Pokud srovnáme některé charakteristiky dítěte ve výhradní péči otce a ve výhradní péči matky (míra smutku, deprese, úzkosti, sebeúcta, zralost vzhledem k věku, nezávislost, poruchy chování, psychosomatické potíže, vztah dítěte k vrstevníkům, učitelům, rodiči, s nímž žije, přání po usmíření rodičů, touha po úplné rodině), zjistíme, že psychický stav dětí žijících s otci je v průměru srovnatelný s psychickým stavem dětí žijících pouze s matkou. Průměry však nevypovídají o všem. Jak už jsem dříve zmínila, některé děti se s rozvodem svých rodičů vypořádají lépe než děti jiné. Záleží to na celé řadě faktorů - mnoho z nich jsem již popsala. Co bych však chtěla zdůraznit teď je pohlaví dítěte, které má jako jeden z těchto faktorů bezesporu vliv na to, s kým se bude dítěti dařit lépe ? s otcem nebo s matkou.

Shoda pohlaví rodiče a dítěte ve výhradní

péči

Podle některých výzkumů se ukázalo, že děti ve výhradní péči rodiče stejného pohlaví ? tedy chlapci v péči otců a dívky v péči matek ? byly porozvodové situace přizpůsobeny lépe než děti ve výhradní péči rodiče opačného pohlaví. Proto samozřejmě není překvapivé, že v rodinách s výhradní péčí matky mají dívky méně problémů než chlapci. Psychologové se dlouho domnívali, že se chlapci hůře přizpůsobují rozvodu rodičů a že jde o důsledek této skutečnosti. Je však velice pravděpodobné, že to není rozvod jako takový, který činí situaci obtížnější chlapcům než dívkám. Příčinou je výhradní péče matky. Chlapci žijící po rozvodu s otcem nemají problémy, které jsou tak charakteristické pro chlapce žijící s matkami. To se však nevztahuje na všechny situace. Ačkoli důkazy opravňují dávat dostatečnou váhu faktoru ?shodnosti pohlaví? při rozhodování o svěření dítěte, jde pouze o jeden z mnoha faktorů, které ovlivňují úspěch nebo selhání porozvodového uspořádání. I jiné okolnosti, jako je kvalita vztahu dítěte ke každému z rodičů, mohou převážit význam pohlaví dítěte. Ne všem chlapcům se daří lépe v péči svých otců, ne všechny dívky prosperují lépe ve výhradní péči svých matek.

Děti ve výhradní péči rodiče stejného pohlaví ? ve srovnání s dětmi ve výhradní péči rodiče opačného pohlaví ? bývají zralější, více společenské, více spolupracující a samostatnější. Jsou méně úzkostné, méně náročné a mají více sebeúcty. Jsou také více spokojené s tím, jak bydlí a žijí. Jinými slovy, tyto děti jsou více vyrovnané se sebou a se světem. Jako skupina komunikují tyto děti snadněji než chlapci z výhradní péče matky či dívky z výhradní péče otců, snadněji se s nimi naváže kontakt a jsou také atraktivnější. Mezi otci s výhradní péčí a jejich syny bývá často kamarádský vztah, stejně jako mezi matkami s výhradní péčí a jejich dcerami.

Naproti tomu u chlapců žijících ve výhradní péči matek a u dívek žijících ve výhradní péči otců se v mnohých výzkumech projevila vysoká míra agresivity a poruch chování. U těchto dětí byla zjištěna nejnižší míra sebeúcty a byly nejméně společenské. Ostatními dětmi, zejména vrstevníky stejného pohlaví, byly častěji odmítány, hrály si většinou s dětmi opačného pohlaví nebo mladšími. Tyto děti se pohybují v začarovaném kruhu. Agresivní

chování vede k odmítnutí ze strany vrstevníků, což způsobuje frustraci, která vede k dalšímu agresivnímu chování.

U chlapců vychovaných otci s výhradní péčí je menší pravděpodobnost delikvence než u chlapců vychovaných matkami, avšak u dívek vychovaných otci je taková pravděpodobnost vyšší. Bylo též zjištěno, že u dětí vychovaných rodičem opačného pohlaví je větší pravděpodobnost nedokončení střední školy.

Problematika děvčat vychovávaných v domácnostech vedených otcem byla dokumentována v jednom z výzkumů o dětech v osmdesátých letech. Dívky z výhradní péče otců byly více zapojeny do protispolečenského chování a byly náchylnější k depresi a úzkostným stavům.

Ať již posuzujeme samostatnost, zralost, sebeúctu, sociabilitu, úzkost, agresi, delikvenci nebo depresi, dospíváme k závěru, že se průměrně daří chlapcům lépe v péči jejich otců a dívkám v péči jejich matek. Z toho vyplývá, že pohlaví dítěte je faktorem, který by měl mít významnou váhu v rozhodování o porozvodové péči. V rodinách, kde rodič s výhradní péčí uzavřel nové manželství, nemusí rozdíl mezi chlapci a děvčaty v přizpůsobení odpovídat původním vzorcům. Do hry vstupuje mnoho jiných faktorů, které určují, zda nové manželství pomáhá či brání psychické pohodě a dobrému stavu dítěte, či zda tato skutečnost nevede k žádnému rozdílu. Mezi tyto faktory patří věk dítěte, kvalita vztahů dítěte s každým s rodičů a s nevlastním rodičem, osobnost nevlastního rodiče a styl jeho rodičovské péče, spokojenost a stabilita nového manželství a přítomnost nebo nepřítomnost dětí z předchozího manželství nevlastního rodiče v domácnosti.

Jsou-li takové děti, pak je otázka, jak spolu nevlastní sourozenci vycházejí, dále jaký je postoj prarodičů k novému sňatku, zda partneři v novém manželství mají spolu dítě, jak se k tomuto dítěti chovají ve srovnání s dítětem z předchozího manželství a jaký je vztah nové manželské dvojice k rodiči, kterému nebylo dítě svěřeno do výhradní péče. Tak například: Čím mladší dítě, tím spíše citově přijme příchod nevlastního rodiče do rodiny. Zejména mladý chlapec, pokud měl málo kontaktu se svým otcem, bude patrně vítat přítomnost dospělého muže v domácnosti.

Na druhé straně dítě, které se těší pravidelnému kontaktu s rodičem, jemuž nebylo svěřeno do výchovy, bude nejspíše odmítat nový manželský svazek, má-li za následek omezení kontaktu s druhým rodičem a jestliže jej nevlastní rodič kritizuje. Nevlastní rodič, který podporuje vztah dítěte

k vlastnímu rodiči, se kterým dítě nebydlí, a který se nesnaží zaujmout roli vychovatele co nejdříve, má lepší vyhlídky na budování pevného a uspokojivého vztahu s nevlastním dítětem.

Má-li dojít k rozdělení sourozenců, bratrů

sester mezi rodiče, pak pouze s velkou opatrností. Sourozenecká podpora může někdy převážit výhody vyplývající z péče rodiče stejného

pohlaví.

Vztah dítěte k rodiči stejného pohlaví je důležitý, jeho význam by však neměl být namířen proti významu druhého rodiče v životě dítěte. Děti potřebují oba ? matku i otce.

Hlavní problémy rodin s výhradní péčí rodiče opačného pohlaví

1) Změna role dítěte v rodině:

Tento častý problém je výsledkem zhroucení obvyklých hranic mezi dítětem a rodičem. Někteří rodiče s výhradní péčí, zejména když se cítí osamoceni, citově deprivováni či stresováni, se orientují na své děti a vyžadují jejich společenství, radu a útěchu. V důsledku toho se od dětí očekává, že budou jednat jako skuteční partneři.

Na takovém posunu rolí mají do určité míry podíl okolnosti, ve kterých se rodič s výhradní péčí nachází. Pracuje-li na plný pracovní úvazek, přesun části tradičních rodičovských povinností na děti se zdá nevyhnutelný. Například mnoho rodičů samoživitelů nemá jinou možnost než pověřit nejstarší dítě dohledem na mladší sourozence, i když by samo potřebovalo dohled dospělého. Nebo také dochází k situaci, kdy rodič nemá nikoho, s kým by se podělil o své starosti a tak je svěruje svým dětem.

Dojde-li k posunu rolí, může to být těžkým břemenem zejména pro mladší děti. Jedním z neblahých důsledků je, že dítě neprožije (relativně) bezstarostné dětství. Spoléhají-li rodiče na to, že jim děti poskytnou citovou podporu a společenství, zákonitě dojde ke vzájemné frustraci. Většina dětí zkrátka není schopna pravidelně uspokojovat citové potřeby svých rodičů. Rodiče se pak cítí zklamáni a děti mají pocit méněcennosti a pocit viny. To vede k většímu napětí a ke konfliktu mezi rodičem a

dítětem. U dětí dojde ke snížení sebeúcty, protože se cítí neschopné splnit rodičovská očekávání. Budou-li takové děti generalizovat své zkušenosti z rodinného života na ostatní lidi ve světě, mohou skončit jako dospělí s hluboce vštípeným přesvědčením o své neschopnosti vyhovět potřebám opačného pohlaví. Tento postoj vytvoří bariéry, které budou bránit dosažení udržení uspokojujících intimních citových vztahů k opačnému pohlaví.

Je pravda, že některé matky s výhradní péčí hledají citové zázemí u svých dcer a otcové u svých synů. Ale protože dítě je jakousi psychologickou náhradní postavou za manželského partnera, je to nejčastěji dítě opačného pohlaví, které rodič staví do takové role.

Děti ve výhradní péči rodiče druhého pohlaví vykazují více poruch chování, více úzkosti a nižší míru sebeúcty než děti v péči rodiče shodného pohlaví. Je tomu tak proto, že dítě zkrátka nezvládne nahradit rodiči partnera, což nese velmi těžce a vede to ke zmíněným projevům. I když tyto děti nakonec vyhoví některým citovým potřebám rodičů a situaci zvládnou, je to často za cenu zpomalení jejich vlastního citového vývoje.

Rodič, který až příliš potřebuje dětskou blízkost a po příliš dlouhou dobu, poskytne dítěti jen stěží potřebnou míru nezávislosti a jen stěží ji u něho bude posilovat. U dítěte se může objevit pocit, že připoutání k člověku mimo rodinu je něco jako zrada. Není-li tento konflikt řešen, dítě vyrostе v jedince sice věkem dospělého, ale citově handicapovaného, neschopného milovat někoho jiného bez pocitů úzkosti a viny.

2) Sexuální napětí mezi dítětem a rodičem:

V některých rodinách jsou hranice mezi dítětem a rodičem tak setřeny, že vzniká reálné nebezpečí vzniku sexuálního vztahu mezi rodičem a dítětem.

V životě mnoha rodin probíhá spodní proud sexuální přitažlivosti a vlastnictví mezi rodičem a dítětem opačného pohlaví. Za normálních okolností jsou tyto pocity pod kontrolou a i mimo plné vědomí částečně v důsledku společenského tabu na incest a částečně proto, že přítomnost druhého rodiče má tlumivý účinek. Tak například otec dá obvykle svému synovi najevo, že v jeho vztahu k matce jsou určité meze: nemůže s ní spát v jedné posteli a nemůže se k ní chovat jako manžel. Tyto meze pomáhají chlapci vyrůst v muže, který je schopen vytvořit si vztah lásky k jiné ženě. Je-li domácnost bez otce, chlapec se těžko vzdává přání výlučně vlastnit svou matku. Může se aktivně snažit, aby jejich vztah byl těsnější. Přizpůsobí-li se mu matka, dojde mezi nimi k určitému napětí, které je živeno sexuálními pudy. To je příčina, proč nepevné hranice mezi rodičem a dítětem vedou k větším problémům u dětí, které jsou v péči rodiče opačného pohlaví. Extrémní blízkost mezi matkou a jejími dětmi, i když není nikdy žádoucí, působí méně úzkosti její dceři než jejímu synovi.

Jiným zdrojem takovýchto problémů mezi rozvedenou matkou a jejím synem je matčin společenský život. Matčiny schůzky s partnerem, nehledě na to, že ohrožují chlapcovu fantazii o výlučném vlastnictví matky, navíc u něho ještě umocňují vědomí její sexuality, což vede k častým pocitům úzkosti a smutku. Zesílení sexuálních pocitů se neomezuje pouze na matky s výhradní péčí a jejich syny. Podobné problémy existují mezi otci s výhradní péčí a jejich dcerami, a to ze stejných příčin.

Dojde-li k incestnímu vztahu v porozvodovém období, jde o výsledek zhroucení hranic mezi rolí dítěte a rodiče. Incest zcela jistě existuje i v nerozvedených rodinách. Není pochyb o tom, že někteří rodiče, schopní ovládat takové impulsy v rámci trvání manželství, tuto schopnost ztrácejí, když manželský partner již není doma. Tito rodiče

by měli být zvláště ostražití a neměli by dovolit, aby došlo k psychologickému posunu rolí.

Naneštěstí někteří otcové s výhradní péčí

tlumí své citové projevy vůči dcerám, aby minimalizovali možnost obvinění z pohlavního zneužívání. Mohou se stát škrobenými či chladnými a fyzicky vzdálenými, což si děti mohou vysvětlovat jako odepření lásky.

To může být ještě dalším faktorem přispívajícím k emocionálním potížím některých děvčat ve výhradní péči otce. Většina mužů se však nemusí obávat vřelosti vůči svým dcerám, většina mužů je schopna projevit svoji lásku k dětem přiměřeným a zdravým způsobem.

Dojde-li k pohlavnímu zneužití dcery otcem, je to projev nikoli vřelosti citů, nýbrž vážné poruchy osobnosti.

3) Problémy dítěte s identifikací se svojí sexuální

rolí:

Chlapci

Konflikt při sexuální identifikaci je jedním z nejvážnějších úskalí pro chlapce žijící ve výhradní péči svých matek. Svého otce po rozvodu vidí stále méně a méně, což znamená, že je pro ně stále méně příležitostí, aby se od svého otce něco naučili a aby se s ním

pokud možno identifikovali.

Co je pro identifikaci se svou sexuální rolí pro takového chlapce snad ještě nebezpečnější než nedostatek kontaktu s otcem, je vyjádření negativního názoru matky na bývalého manžela před synem.

Otcova nepřítomnost připravuje syna o příležitosti k identifikaci s ním a matčin kritický postoj k otci může dokonce oslabit chlapcovo přání se se svým otcem identifikovat. Nejde jen o to, že matka hodnotu otce snižuje. Chová-li se jako mnoho jiných matek v takovém postavení, může více nebo méně skrytým způsobem přimět syna, aby tyto negativní postoje přejal.

Na jedné straně chce chlapec potěšit matku a dovidá se, že tak může učinit, když se k ní připojí v kritickém hodnocení otce. Na druhé straně má potřebu mít dobré pocity o sobě samém, což však nelze, když snižuje cenu otce. Je tomu tak proto, že ústřední část chlapcovy psychologické výbavy, jeho pocit, kým vlastně je, se odvozuje od identifikace s otcem. Právě v aktu zřeknutí se otce se chlapec ztrácí ústřední části svého já. Jen velmi zřídka má chlapec negativní názor na svého otce, aniž by měl tentýž názor na sebe. To nám pomáhá vysvětlit, proč tak mnoho chlapců vychovaných

Slovníček pojmů [Možný I. 2006]:

- Domácnost: lidé, kteří bydlí v jednom domě či bytě a hospodaří společně,
- Evolucionismus: v sociálních vědách, myšlenkový proud, který obracel jejich pozornost k vývojovým aspektům lidských společností s aspirací dohlédnout jejich samých začátků, je třeba rozlišit od evolucionismu v přírodních vědách, který stojí proti kreacionismu, názoru, že by svět byl stvořen podle Bible v sedmi dnech Bohem

Incest:	sexuální styk mezi příbuznými, ve většině známých kultur tabuizován a v kulturách s právním systémem vesměs protizákonný, se však v různých kulturách liší, všeobecně je zapovězen pohlavní styk mezi pokrevními příbuznými v přímé linii (prarodiče, rodiče, děti) a mezi sourozenci, vesměs je rozšířen i o nejbližší příbuzné nevlastní,
Manželství:	dlouhodobé soužití páru, zahájené sňatkem a prožívající právní status,
Námluvy, namlouvání:	proces, v němž se ustavují páry (ang. Portative mating), tradičně ucházení se o nevěstu,
Neformální manželství:	označení pro párové soužití (vesměs heterosexuální) bez církevního či civilního sňatku, předpokládá společné bydlení, sex a aspoň do jisté míry společné hospodaření, též nesezdané soužití,
Neolokalita:	pravidlo, podle kterého se po sňatku mladý pár stěhuje do nové domácnosti nebo domu,
Nesezdané soužití:	označení pro párové soužití, (vesměs heterosexuální) bez církevního či civilního sňatku, předpokládá společné bydlení, sex a aspoň do jisté míry společné hospodaření a označuje se někdy poněkud nelogicky také jako formální manželství, ač právě formální stvrzení faktické párové rodiny tu chybí,
Plodnost úhrnná:	demografický ukazatel, který udává, kolik lidí by se narodilo, kdyby zůstala zachována stávající úroveň plodnosti (počtu narozených na tisíc žen),
Primipara:	prvorodička, žena rodící první dítě,
Příbuzní nevlastní:	lidé pospojovaní sňatkem jednoho z rodičů tam, kde je možný vztah pokrevní (nevlastní bratr, nevlastní matka),
Příbuzní vlastní:	lidé pospojovaní pokrevním příbuzenstvím,

Rodina hybridní:	rodina pozdní modernity, závislá na pečovatelských profesích a skrze masová média řízena státem ve výkonu své autority k dětem (Donzelot),
Rodina manželská:	rodina organizovaná kolem manželského páru, podle Durkheima vzniká po rozpadu tradiční společnosti, kdy rodinu spojují více city než majetek, podle Goodeho ideální uspořádání pro moderní průmyslovou společnost, pro ní v dvacátém století směřovaly rodiny všech kultur, které procházely industrializací,
Rodina matrifokální:	rodina soustředěná kolem matky – rys tradiční židovské rodiny a také rodiny Afroameričanů,
Rodina nukleární:	rodina tvořená rodiči a jejich dětmi (Parsons),
Rodina orientační:	rodina, ve které se člověk narodil a vyrůstal,
Rodina patriarchální:	takové, ve které vládou muži, v jejím čele stojí nejstarší muž (srv. -> patriarchát),
Rodina prokreační:	rodina, ve které člověk má a vychovává svoje děti,
Rozluka:	v českém právním řádu do roku 1921 právní ukončení manželství, které jedině umožňovalo uzavření dalšího manželství (viz -> rozvod),
Rozvod:	právní zrušení manželství, v českém právním řádu do roku 1921 „rozvod od stolu a lože“ nezakládal u katolíků možnost rozvedených vstoupit do dalšího manželství, k tomu byla třeba rozluka (viz),
Rozvodovost souhrnná:	demografický ukazatel, který udává, jaký podíl ze sta uzavřených manželství by se rozvedlo, pokud by byla zachována stávající úroveň rozvodovosti podle délky trvání manželství,
Sirotek:	dítě, jemuž zamřeli rodiče, užívá se i pro dítě, jemuž zemřel i jeden z rodičů, i když tu přesnější výraz je polosirotek,

Sňatek:	obřad, jemuž ustavuje manželství, významně ovlivňuje právní postavení obou manželů, současně české právo zrovnoprávnilo církevní sňatek a civilní sňatek,
Sourozenci nevlastní:	takoví, s nimiž máme společného jen jednoho z rodičů,
Sourozenci pokrevní:	spojení skrze společnou matku a otce, na rozdíl od nevlastních sourozenců, kteří mají společného či společnou jen jednu či jednoho z nich,
Věno: domácnosti,	majetek, který přináší nevěsta při sňatku do společné domácnosti,
Zasnoubení:	explicitní rozhodnutí pro sňatek, tradičně veřejně oznámené